פרשת נח

ספר בראשית · עם פירוש רש״י

נוסח המקרא: מקרא על פי המסורה (CC BY-SA), באדיבות ספריא.
פירוש רש״י: Pentateuch with Rashi's commentary by M. Rosenbaum and A.M. Silbermann, 1929-1934 (Public Domain), באדיבות ספריא.
הקובץ מופץ בחינם ברישיון CC BY-SA: מותר להעתיק ולהפיץ, עם ציון המקור ובאותו רישיון.
geulaquiz.com

פרק ו׳

ט׳ אֵלֶּה תּוֹלְדֹת נֹחַ נֹחַ אִישׁ צַדִּיק תָּמִים הָיָה בְּדֹרֹתָיו אֶת־הָאֱלֹהִים הִתְהַלֶּךְ־נֹחַ׃

אלה תולדת נח נח איש צדיק. הוֹאִיל וְהִזְכִּירוֹ סֵפֶר בְּשִׁבְחוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר זֵכֶר צַדִּיק לִבְרָכָה (משלי י׳). דָּבָר אַחֵר לְמֶדְךָ שֶׁעִקַּר תּוֹלְדוֹתֵיהֶם שֶׁל צַדִּיקִים מַעֲשִׂים טוֹבִים׃

בדרותיו. יֵשׁ מֵרַבּוֹתֵינוּ דּוֹרְשִׁים אוֹתוֹ לְשֶׁבַח, כָּל שֶׁכֵּן אִלּוּ הָיָה בְּדוֹר צַדִּיקִים הָיָה צַדִּיק יוֹתֵר; וְיֵשׁ שֶׁדּוֹרְשִׁים אוֹתוֹ לְגָנַאי, לְפִי דּוֹרוֹ הָיָה צַדִּיק וְאִלּוּ הָיָה בְּדוֹרוֹ שֶׁל אַבְרָהָם לֹא הָיָה נֶחְשָׁב לְכְלוּם (סנה׳ ק״ח)׃

את האלהים התהלך נח. וּבְאַבְרָהָם הוּא אוֹמֵר אֲשֶׁר הִתְהַלַּכְתִּי לְפָנָיו? (ברא׳ כ״ד), נֹחַ הָיָה צָרִיךְ סַעַד לְתָמְכוֹ, אֲבָל אַבְרָהָם הָיָה מִתְחַזֵּק וּמִתְהַלֵּךְ בְּצִדְקוֹ מֵאֵלָיו׃

התהלך. לְשׁוֹן עָבָר, וְזֶהוּ שְׁמוּשׁוֹ שֶׁל לָשׁוֹן, בְּלָשׁוֹן כָּבֵד מְשַׁמֶּשֶׁת לְהַבָּא וּלְשֶׁעָבַר בְּלָשׁוֹן א׳, קוּם הִתְהַלֵּךְ (שם י״ג) לְהַבָּא, הִתְהַלֵּךְ נֹחַ לְשֶׁעָבַר; הִתְפַּלֵּל בְּעַד עֲבָדֶיךָ (שמואל א׳ י״ב) לְהַבָּא, וּבָא וְהִתְפַּלֵּל אֶל הַבַּיִת הַזֶּה (מ״א ח׳) לְשׁוֹן עָבָר, אֶלָּא שֶׁהַוַּי״ו שֶׁבְּרֹאשׁוֹ הֲפָכוֹ לְהַבָּא׃

י׳ וַיּוֹלֶד נֹחַ שְׁלֹשָׁה בָנִים אֶת־שֵׁם אֶת־חָם וְאֶת־יָפֶת׃

י״א וַתִּשָּׁחֵת הָאָרֶץ לִפְנֵי הָאֱלֹהִים וַתִּמָּלֵא הָאָרֶץ חָמָס׃

ותשחת. לְשׁוֹן עֲרָוָה וַעֲ״ז (סנה׳ נ״ז) כְּמוֹ פֶן תַּשְׁחִתוּן (דב׳ ד׳), כִּי הִשְׁחִית כָּל בָּשָׂר וְגוֹ׳׃

ותמלא הארץ חמס. גֵּזֶל׃

י״ב וַיַּרְא אֱלֹהִים אֶת־הָאָרֶץ וְהִנֵּה נִשְׁחָתָה כִּי־הִשְׁחִית כָּל־בָּשָׂר אֶת־דַּרְכּוֹ עַל־הָאָרֶץ׃ {ס}

כי השחית כל בשר. אֲפִלּוּ בְּהֵמָה חַיָּה וָעוֹף נִזְקָקִין לְשֶׁאֵינָן מִינָן׃

י״ג וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים לְנֹחַ קֵץ כָּל־בָּשָׂר בָּא לְפָנַי כִּי־מָלְאָה הָאָרֶץ חָמָס מִפְּנֵיהֶם וְהִנְנִי מַשְׁחִיתָם אֶת־הָאָרֶץ׃

קץ כל בשר. כָּל מָקוֹם שֶׁאַתָּה מוֹצֵא זְנוּת וַעֲ״ז אַנְדְּרוֹלוֹמוּסְיָא בָּאָה לְעוֹלָם וְהוֹרֶגֶת טוֹבִים וְרָעִים.

כי מלאה הארץ חמס. לֹא נֶחְתַּם גְּזַר דִּינָם אֶלָּא עַל הַגֵּזֶל (סנה׳ ק״ח)׃

את הארץ. כְּמוֹ מִן הָאָרֶץ, וְדוֹמֶה לוֹ כְּצֵאתִי אֶת הָעִיר (שמ׳ ט׳), מִן הָעִיר; חָלָה אֶת רַגְלָיו (מ״א ט״ו), מִן רַגְלָיו. דְּ״א אֵת הָאָרֶץ – עִם הָאָרֶץ, שֶׁאַף ג׳ טְפָחִים שֶׁל עֹמֶק הַמַּחֲרֵשָׁה נִמְחוּ וְנִטַּשְׁטְשׁוּ׃

י״ד עֲשֵׂה לְךָ תֵּבַת עֲצֵי־גֹפֶר קִנִּים תַּעֲשֶׂה אֶת־הַתֵּבָה וְכָפַרְתָּ אֹתָהּ מִבַּיִת וּמִחוּץ בַּכֹּפֶר׃

עשה לך תבת. הַרְבֵּה רֶוַח וְהַצָּלָה לְפָנָיו, וְלָמָּה הִטְרִיחוֹ בִּבְנְיָן זֶה? כְּדֵי שֶׁיִּרְאוּהוּ אַנְשֵׁי דּוֹר הַמַּבּוּל עוֹסֵק בָּהּ ק״כ שָׁנָה, וְשׁוֹאֲלִין אוֹתוֹ מַה זֹּאת לְךָ, וְהוּא אוֹמֵר לָהֶם עָתִיד הַקָּבָ״ה לְהָבִיא מַבּוּל לָעוֹלָם, אוּלַי יָשׁוּבוּ׃

עצי גופר. כָּךְ שְׁמוֹ. וְלָמָּה מִמִּין זֶה? עַל שֵׁם גְּפָרִית שֶׁנִּגְזַר עֲלֵיהֶם לִמָּחוֹת בּוֹ׃

קנים. מְדוֹרִים מְדוֹרִים לְכָל בְּהֵמָה וְחַיָּה׃

בכפר. זֶפֶת בְּלָשׁוֹן אֲרַמִּי, וּמָצִינוּ בַּתַּלְמוּד כּוּפְרָא בְּתֶבְתּוֹ שֶׁל מֹשֶׁה, עַל יְדֵי שֶׁהָיוּ הַמַּיִם תָּשִׁים דַּיָּהּ בְּחֹמֶר מִבִּפְנִים וְזֶפֶת מִבַּחוּץ; וְעוֹד, כְּדֵי שֶׁלֹּא יָרִיחַ אוֹתוֹ צַדִּיק רֵיחַ רַע שֶׁל זֶפֶת, אֲבָל כָּאן מִפְּנֵי חֹזֶק הַמַּיִם זְפָתָהּ מִבַּיִת וּמִחוּץ׃

ט״ו וְזֶה אֲשֶׁר תַּעֲשֶׂה אֹתָהּ שְׁלֹשׁ מֵאוֹת אַמָּה אֹרֶךְ הַתֵּבָה חֲמִשִּׁים אַמָּה רָחְבָּהּ וּשְׁלֹשִׁים אַמָּה קוֹמָתָהּ׃

ט״ז צֹהַר | תַּעֲשֶׂה לַתֵּבָה וְאֶל־אַמָּה תְּכַלֶּנָּה מִלְמַעְלָה וּפֶתַח הַתֵּבָה בְּצִדָּהּ תָּשִׂים תַּחְתִּיִּם שְׁנִיִּם וּשְׁלִשִׁים תַּעֲשֶׂהָ׃

צהר. י״א חַלּוֹן וְי״א אֶבֶן טוֹבָה הַמְּאִירָה לָהֶם (ב״ר שם)׃

ואל אמה תכלנה מלמעלה. כְּסוּיָהּ מְשֻׁפָּע וְעוֹלֶה עַד שֶׁהוּא קָצָר מִלְמַעְלָה וְעוֹמֵד עַל אַמָּה כְּדֵי שֶׁיָּזוּבוּ הַמַּיִם לְמַטָּה מִכָּאן וּמִכָּאן׃

בצדה תשים. שֶׁלֹּא יִפְלוּ הַגְּשָׁמִים בָּהּ:

תחתים שנים ושלשים. ג׳ עֲלִיּוֹת זוֹ עַל גַּב זוֹ, עֶלְיוֹנִים לָאָדָם, אֶמְצָעִים לְמָדוֹר, תַּחְתִּיִּים לְזֶבֶל (שם):

י״ז וַאֲנִי הִנְנִי מֵבִיא אֶת־הַמַּבּוּל מַיִם עַל־הָאָרֶץ לְשַׁחֵת כָּל־בָּשָׂר אֲשֶׁר־בּוֹ רוּחַ חַיִּים מִתַּחַת הַשָּׁמָיִם כֹּל אֲשֶׁר־בָּאָרֶץ יִגְוָע:

ואני הנני מביא. הִנְנִי מוּכָן לְהַסְכִּים עִם אוֹתָם שֶׁזִּרְזוּנִי וְאָמְרוּ לְפָנַי כְּבָר מָה אֱנוֹשׁ כִּי תִזְכְּרֶנּוּ (תה׳ ח׳):

מבול. שֶׁבִּלְבָּלָה אֶת הַכֹּל, שֶׁבִּלְבֵּל אֶת הַכֹּל, שֶׁהוֹבִיל אֶת הַכֹּל מִן הַגְּבוֹהַּ לַנָּמוּךְ; וְזֶהוּ לְשׁוֹן אַנְקְלוֹס שֶׁתִּרְגֵּם טוֹפָנָא, שֶׁהֵצִיף אֶת הַכֹּל, וְהֵבִיאָהּ לְבָבֶל שֶׁהִיא עֲמֻקָּה, לְקַבֵּל נִקְרֵאת שִׁנְעָר, שֶׁנִּנְעֲרוּ שָׁם כָּל מֵתֵי מַבּוּל:

י״ח וַהֲקִמֹתִי אֶת־בְּרִיתִי אִתָּךְ וּבָאתָ אֶל־הַתֵּבָה אַתָּה וּבָנֶיךָ וְאִשְׁתְּךָ וּנְשֵׁי־בָנֶיךָ אִתָּךְ:

והקמתי את בריתי. בְּרִית הָיָה צָרִיךְ עַל הַפֵּרוֹת שֶׁלֹּא יִרְקְבוּ וְיִעָפְּשׁוּ וְשֶׁלֹּא יַהַרְגוּהוּ רְשָׁעִים שֶׁבַּדּוֹר (ב״ר):

אתה ובניך ואשתך. הָאֲנָשִׁים לְבַד וְהַנָּשִׁים לְבַד; מִכָּאן שֶׁנֶּאֶסְרוּ בְּתַשְׁמִישׁ הַמִּטָּה: (שם):

י״ט וּמִכָּל־הָחַי מִכָּל־בָּשָׂר שְׁנַיִם מִכֹּל תָּבִיא אֶל־הַתֵּבָה לְהַחֲיֹת אִתָּךְ זָכָר וּנְקֵבָה יִהְיוּ:

ומכל החי. אֶפְלוּ שֵׁדִים (ב״ר):

שנים מכל. מִן הַפָּחוּת שֶׁבָּהֶם לֹא פָּחוֹת מִשְּׁנַיִם, אֶחָד זָכָר וְאֶחָד נְקֵבָה:

כ׳ מֵהָעוֹף לְמִינֵהוּ וּמִן־הַבְּהֵמָה לְמִינָהּ מִכֹּל רֶמֶשׂ הָאֲדָמָה לְמִינֵהוּ שְׁנַיִם מִכֹּל יָבֹאוּ אֵלֶיךָ לְהַחֲיוֹת:

מהעוף למינהו. אוֹתָן שֶׁדָּבְקוּ בְּמִינֵיהֶם וְלֹא הִשְׁחִיתוּ דַּרְכָּם, וּמֵאֵלֵיהֶם בָּאוּ, וְכֹל שֶׁהַתֵּבָה קוֹלַטְתּוֹ הִכְנִיס (ב״ר):

כ״א וְאַתָּה קַח־לְךָ מִכָּל־מַאֲכָל אֲשֶׁר יֵאָכֵל וְאָסַפְתָּ אֵלֶיךָ וְהָיָה לְךָ וְלָהֶם לְאָכְלָה:

כ״ב וַיַּעַשׂ נֹחַ כְּכֹל אֲשֶׁר צִוָּה אֹתוֹ אֱלֹהִים כֵּן עָשָׂה:

ויעש נח. זֶה בִּנְיַן הַתֵּבָה:

פרק ז׳

א׳ וַיֹּאמֶר יְהוָה לְנֹחַ בֹּא־אַתָּה וְכָל־בֵּיתְךָ אֶל־הַתֵּבָה כִּי־אֹתְךָ רָאִיתִי צַדִּיק לְפָנַי בַּדּוֹר הַזֶּה:

ראיתי צדיק. וְלֹא נֶאֱמַר צַדִּיק תָּמִים, מִכָּאן שֶׁאוֹמְרִים מִקְצַת שִׁבְחוֹ שֶׁל אָדָם בְּפָנָיו וְכֻלּוֹ שֶׁלֹּא בְּפָנָיו (ב״ר):

ב׳ מִכֹּל | הַבְּהֵמָה הַטְּהוֹרָה תִּקַּח־לְךָ שִׁבְעָה שִׁבְעָה אִישׁ וְאִשְׁתּוֹ וּמִן־הַבְּהֵמָה אֲשֶׁר לֹא טְהֹרָה הִוא שְׁנַיִם אִישׁ וְאִשְׁתּוֹ:

הטהורה. הָעֲתִידָה לִהְיוֹת טְהוֹרָה לְיִשְׂרָאֵל; לְמָדְנוּ שֶׁלָּמַד נֹחַ תּוֹרָה (שם פ׳ כ״ו):

שבעה שבעה. כְּדֵי שֶׁיַּקְרִיב מֵהֶם קָרְבָּן בְּצֵאתוֹ:

ג׳ גַּם מֵעוֹף הַשָּׁמַיִם שִׁבְעָה שִׁבְעָה זָכָר וּנְקֵבָה לְחַיּוֹת זֶרַע עַל־פְּנֵי כָל־הָאָרֶץ:

גם מעוף השמים וגו׳. בְּטָהוֹרִים הַכָּתוּב מְדַבֵּר, וְלָמַד סָתוּם מִן הַמְפֹרָשׁ:

ד׳ כִּי לְיָמִים עוֹד שִׁבְעָה אָנֹכִי מַמְטִיר עַל־הָאָרֶץ אַרְבָּעִים יוֹם וְאַרְבָּעִים לָיְלָה וּמָחִיתִי אֶת־כָּל־הַיְקוּם אֲשֶׁר עָשִׂיתִי מֵעַל פְּנֵי הָאֲדָמָה:

כי לימים עוד שבעה. אִלּוּ ז׳ יְמֵי אֵבְלוֹ שֶׁל מְתוּשֶׁלַח הַצַּדִּיק שֶׁחָס הַקָּבָ״ה עַל כְּבוֹדוֹ וְעִכֵּב אֶת הַפֻּרְעָנוּת. צֵא וַחֲשֹׁב שְׁנוֹתָיו שֶׁל מְתוּשֶׁלַח וְתִמְצָא שֶׁהֵם כָּלִים בְּשָׁנַת ת״ר שָׁנָה לְחַיֵּי נֹחַ (סנה׳ ק״ח):

כי לימים עוד. מַהוּ עוֹד? זְמַן אַחֵר זְמַן זֶה נוֹסָף עַל ק״כ שָׁנָה:

ארבעים יום. כְּנֶגֶד יְצִירַת הַוָּלָד, שֶׁקִּלְקְלוּ לְהַטְרִיחַ לְיוֹצְרָם לְצוּר צוּרַת מַמְזֵרִים:

ה׳ וַיַּעַשׂ נֹחַ כְּכֹל אֲשֶׁר־צִוָּהוּ יְהוָה׃

> **ויעש נח.** זֶה בִּיאָתוֹ לַתֵּבָה׃

ו׳ וְנֹחַ בֶּן־שֵׁשׁ מֵאוֹת שָׁנָה וְהַמַּבּוּל הָיָה מַיִם עַל־הָאָרֶץ׃

ז׳ וַיָּבֹא נֹחַ וּבָנָיו וְאִשְׁתּוֹ וּנְשֵׁי־בָנָיו אִתּוֹ אֶל־הַתֵּבָה מִפְּנֵי מֵי הַמַּבּוּל׃

> **נח ובניו.** הָאֲנָשִׁים לְבַד וְהַנָּשִׁים לְבַד, לְפִי שֶׁנֶּאֶסְרוּ בְּתַשְׁמִישׁ הַמִּטָּה מִפְּנֵי שֶׁהָעוֹלָם שָׁרוּי בְּצַעַר׃
>
> **מפני מי המבול.** אַף נֹחַ מִקְּטַנֵּי אֲמָנָה הָיָה, מַאֲמִין וְאֵינוֹ מַאֲמִין שֶׁיָּבֹא הַמַּבּוּל, וְלֹא נִכְנַס לַתֵּבָה עַד שֶׁדְּחָקוּהוּ הַמַּיִם׃

ח׳ מִן־הַבְּהֵמָה הַטְּהוֹרָה וּמִן־הַבְּהֵמָה אֲשֶׁר אֵינֶנָּה טְהֹרָה וּמִן־הָעוֹף וְכֹל אֲשֶׁר־רֹמֵשׂ עַל־הָאֲדָמָה׃

ט׳ שְׁנַיִם שְׁנַיִם בָּאוּ אֶל־נֹחַ אֶל־הַתֵּבָה זָכָר וּנְקֵבָה כַּאֲשֶׁר צִוָּה אֱלֹהִים אֶת־נֹחַ׃

> **שנים שנים.** כֻּלָּם הֻשְׁווּ בְּמִנְיָן זֶה – מִן הַפָּחוּת הָיוּ שְׁנַיִם׃
>
> **באו אל נח.** מֵאֲלֵיהֶן׃

י׳ וַיְהִי לִשְׁבְעַת הַיָּמִים וּמֵי הַמַּבּוּל הָיוּ עַל־הָאָרֶץ׃

י״א בִּשְׁנַת שֵׁשׁ־מֵאוֹת שָׁנָה לְחַיֵּי־נֹחַ בַּחֹדֶשׁ הַשֵּׁנִי בְּשִׁבְעָה־עָשָׂר יוֹם לַחֹדֶשׁ בַּיּוֹם הַזֶּה נִבְקְעוּ כָּל־מַעְיְנוֹת* *(בספרי ספרד ואשכנז מַעְיְנוֹת)* תְּהוֹם רַבָּה וַאֲרֻבֹּת הַשָּׁמַיִם נִפְתָּחוּ׃

> **בחודש השני.** רַבִּי אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר זֶה מַרְחֶשְׁוָן; רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ אוֹמֵר זֶה אִיָּר (ר״ה י״א)׃
>
> **נבקעו.** לְהוֹצִיא מֵימֵיהֶן׃
>
> **תהום רבה.** מִדָּה כְּנֶגֶד מִדָּה, הֵם חָטְאוּ בְּרִבָּה רַעַת הָאָדָם וְלָקוּ בִּתְהוֹם רַבָּה׃

י״ב וַיְהִי הַגֶּשֶׁם עַל־הָאָרֶץ אַרְבָּעִים יוֹם וְאַרְבָּעִים לָיְלָה׃

> **ויהי הגשם על הארץ.** וּלְהַלָּן הוּא אוֹמֵר וַיְהִי הַמַּבּוּל? אֶלָּא כְּשֶׁהוֹרִידָן הוֹרִידָן בְּרַחֲמִים, שֶׁאִם יַחְזְרוּ יִהְיוּ גִּשְׁמֵי בְרָכָה; כְּשֶׁלֹּא חָזְרוּ הָיוּ לְמַבּוּל׃
>
> **ארבעים יום וגו׳.** אֵין יוֹם רִאשׁוֹן מִן הַמִּנְיָן, לְפִי שֶׁאֵין לֵילוֹ עִמּוֹ שֶׁהֲרֵי כְתִיב בַּיּוֹם הַזֶּה נִבְקְעוּ כָּל מַעְיְנֹת, נִמְצְאוּ אַרְבָּעִים יוֹם כָּלִים בְּכ״ח בְּכִסְלֵו לְרַבִּי אֱלִיעֶזֶר, שֶׁהַחֲדָשִׁים נִמְנִין כְּסִדְרָן אֶחָד מָלֵא וְאֶחָד חָסֵר, הֲרֵי י״ב מִמַּרְחֶשְׁוָן וְכ״ח מִכִּסְלֵו׃

י״ג בְּעֶצֶם הַיּוֹם הַזֶּה בָּא נֹחַ וְשֵׁם־וְחָם וָיֶפֶת בְּנֵי־נֹחַ וְאֵשֶׁת נֹחַ וּשְׁלֹשֶׁת נְשֵׁי־בָנָיו אִתָּם אֶל־הַתֵּבָה׃

> **בעצם היום הזה.** לְמֻדָּךְ הַכָּתוּב שֶׁהָיוּ בְנֵי דוֹרוֹ אוֹמְרִים אִלּוּ אָנוּ רוֹאִים אוֹתוֹ נִכְנָס לַתֵּבָה, אָנוּ שׁוֹבְרִין אוֹתָהּ וְהוֹרְגִין אוֹתוֹ, אָמַר הַקָּבָ״ה אֲנִי מַכְנִיסוֹ לְעֵינֵי כֻלָּם וְנִרְאֶה דְּבַר מִי יָקוּם׃

י״ד הַבְּהֵמָה לְמִינָהּ וְכָל־הַבְּהֵמָה לְמִינָהּ וְכָל־הָרֶמֶשׂ הָרֹמֵשׂ עַל־הָאָרֶץ לְמִינֵהוּ וְכָל־הָעוֹף לְמִינֵהוּ כֹּל צִפּוֹר כָּל־כָּנָף׃

> **צפור כל כנף.** דָּבוּק הוּא, צִפּוֹר שֶׁל כָּל מִין כָּנָף, לְרַבּוֹת חֲגָבִים (כָּנָף לְשׁוֹן נוֹצָה, כְּמוֹ וְשִׁסַּע אֹתוֹ בִּכְנָפָיו, שֶׁאֲפִלּוּ נוֹצָתָהּ עוֹלָה, אַף כָּאן צִפּוֹר כָּל מִין מַרְאִית נוֹצָה)׃

ט״ו וַיָּבֹאוּ אֶל־נֹחַ אֶל־הַתֵּבָה שְׁנַיִם שְׁנַיִם מִכָּל־הַבָּשָׂר אֲשֶׁר־בּוֹ רוּחַ חַיִּים׃

ט״ז וְהַבָּאִים זָכָר וּנְקֵבָה מִכָּל־בָּשָׂר בָּאוּ כַּאֲשֶׁר צִוָּה אֹתוֹ אֱלֹהִים וַיִּסְגֹּר יְהוָה בַּעֲדוֹ׃

> **ויסגור ה׳ בעדו.** הַגֵּן עָלָיו שֶׁלֹּא יִשְׁבְּרוּהָ, הַקִּיף הַתֵּבָה דֻּבִּים וַאֲרָיוֹת וְהָיוּ הוֹרְגִים בָּהֶם; וּפְשׁוּטוֹ שֶׁל מִקְרָא סָגַר כְּנֶגְדּוֹ מִן הַמַּיִם, וְכֵן כָּל בְּעַד שֶׁבַּמִּקְרָא לְשׁוֹן כְּנֶגֶד הוּא, בְּעַד כָּל רֶחֶם (בראשית כ׳:י״ח), בַּעֲדֵךְ וּבְעַד בָּנַיִךְ (מ״ב ד׳), עוֹר בְּעַד עוֹר (איוב ב׳), מָגֵן בַּעֲדִי (תהלים ג׳), הִתְפַּלֵּל בְּעַד עֲבָדֶיךָ (שמואל א׳ י״ב) – כְּנֶגֶד עֲבָדֶיךָ׃

י״ז וַיְהִי הַמַּבּוּל אַרְבָּעִים יוֹם עַל־הָאָרֶץ וַיִּרְבּוּ הַמַּיִם וַיִּשְׂאוּ אֶת־הַתֵּבָה וַתָּרָם מֵעַל הָאָרֶץ׃

ותרם מעל הארץ. מְשֻׁקַּעַת הָיְתָה בַּמַּיִם י״א אַמָּה כִּסְפִינָה טְעוּנָה הַמְשֻׁקַּעַת מִקְצָתָהּ בַּמַּיִם; וּמִקְרָאוֹת שֶׁלְּפָנֵינוּ יוֹכִיחוּ׃

י״ח וַיִּגְבְּרוּ הַמַּיִם וַיִּרְבּוּ מְאֹד עַל־הָאָרֶץ וַתֵּלֶךְ הַתֵּבָה עַל־פְּנֵי הַמָּיִם׃

ויגברו. מֵאֲלֵיהֶן׃

י״ט וְהַמַּיִם גָּבְרוּ מְאֹד מְאֹד עַל־הָאָרֶץ וַיְכֻסּוּ כָּל־הֶהָרִים הַגְּבֹהִים אֲשֶׁר־תַּחַת כָּל־הַשָּׁמָיִם׃

כ׳ חֲמֵשׁ עֶשְׂרֵה אַמָּה מִלְמַעְלָה גָּבְרוּ הַמָּיִם וַיְכֻסּוּ הֶהָרִים׃

חמש עשרה אמה מלמעלה. לְמַעְלָה שֶׁל גֹּבַהּ כָּל הֶהָרִים, לְאַחַר שֶׁהֵשִׁיבוּ הַמַּיִם לְרֹאשֵׁי הֶהָרִים׃

כ״א וַיִּגְוַע כָּל־בָּשָׂר | הָרֹמֶשׂ עַל־הָאָרֶץ בָּעוֹף וּבַבְּהֵמָה וּבַחַיָּה וּבְכָל־הַשֶּׁרֶץ הַשֹּׁרֵץ עַל־הָאָרֶץ וְכֹל הָאָדָם׃

כ״ב כֹּל אֲשֶׁר נִשְׁמַת־רוּחַ חַיִּים בְּאַפָּיו מִכֹּל אֲשֶׁר בֶּחָרָבָה מֵתוּ׃

נשמת רוח חיים. נְשָׁמָה שֶׁל רוּחַ חַיִּים׃

אשר בחרבה. וְלֹא דָגִים שֶׁבַּיָּם (סנה׳ ק״ח)׃

כ״ג וַיִּמַח אֶת־כָּל־הַיְקוּם | אֲשֶׁר | עַל־פְּנֵי הָאֲדָמָה מֵאָדָם עַד־בְּהֵמָה עַד־רֶמֶשׂ וְעַד־עוֹף הַשָּׁמַיִם וַיִּמָּחוּ מִן־הָאָרֶץ וַיִּשָּׁאֶר אַךְ־נֹחַ וַאֲשֶׁר אִתּוֹ בַּתֵּבָה׃

וימח. לְשׁוֹן וַיִּפְעַל הוּא וְאֵינוֹ לָשׁוֹן וַיִּפָּעֵל, וְהוּא מִגִּזְרַת וַיִּפֶן וַיִּבֶן כָּל תֵּבָה שֶׁסּוֹפָהּ ה״א, כְּגוֹן בָּנָה, מָחָה, קָנָה, כְּשֶׁהוּא נוֹתֵן וָי״ו יו״ד בְּרֹאשָׁהּ, נָקוּד בְּחִירִק תַּחַת הַיּו״ד׃

אך נח. לְבַד נֹחַ, זֶהוּ פְּשׁוּטוֹ; וּמ״א גוֹנֵחַ וְכוֹהֶה דָּם מִטַּרַח הַבְּהֵמוֹת וְהַחַיּוֹת. וְי״א שֶׁאַחֵר מְזוֹנוֹת לָאֲרִי וְהִכִּישׁוֹ, וְעָלָיו נֶאֱמַר הֵן צַדִּיק בָּאָרֶץ יְשֻׁלָּם (משלי י״א)׃

כ״ד וַיִּגְבְּרוּ הַמַּיִם עַל־הָאָרֶץ חֲמִשִּׁים וּמְאַת יוֹם׃

פרק ח׳

א׳ וַיִּזְכֹּר אֱלֹהִים אֶת־נֹחַ וְאֵת כָּל־הַחַיָּה וְאֶת־כָּל־הַבְּהֵמָה אֲשֶׁר אִתּוֹ בַּתֵּבָה וַיַּעֲבֵר אֱלֹהִים רוּחַ עַל־הָאָרֶץ וַיָּשֹׁכּוּ הַמָּיִם׃

ויזכור אלהים. זֶה הַשֵּׁם מִדַּת הַדִּין הוּא, וְנֶהֱפְכָה לְמִדַּת רַחֲמִים עַל יְדֵי תְּפִלַּת הַצַּדִּיקִים; וְרִשְׁעָתָן שֶׁל רְשָׁעִים הוֹפֶכֶת מִדַּת רַחֲמִים לְמִדַּת הַדִּין, שֶׁנֶּאֱמַר וַיֵּרָא ה׳ כִּי רַבָּה רָעַת הָאָדָם, וַיֹּאמֶר ה׳ אֶמְחֶה, (ברא׳ ו׳) וְהוּא שֵׁם מִדַּת רַחֲמִים׃

ויזכור אלהים את נח וגו׳. מַה זָּכַר לָהֶם לַבְּהֵמוֹת? זְכוּת, שֶׁלֹּא הִשְׁחִיתוּ דַּרְכָּם קֹדֶם לָכֵן וְשֶׁלֹּא שִׁמְּשׁוּ בַּתֵּבָה׃

ויעבר אלהים רוח. רוּחַ תַּנְחוּמִין וַהֲנָחָה עָבְרָה לְפָנָיו׃

על הארץ. עַל עִסְקֵי הָאָרֶץ׃

וישכו. כְּמוֹ כְּשׁוֹךְ חֲמַת הַמֶּלֶךְ (אסתר ב׳) לְשׁוֹן הַנָּחַת חֵמָה׃

ב׳ וַיִּסָּכְרוּ מַעְיְנֹת תְּהוֹם וַאֲרֻבֹּת הַשָּׁמַיִם וַיִּכָּלֵא הַגֶּשֶׁם מִן־הַשָּׁמָיִם׃

ויסכרו מעינות. כְּשֶׁנִּפְתְּחוּ כְּתִיב כָּל מַעְיְנוֹת; וְכָאן אֵין כְּתִיב כָּל, לְפִי שֶׁנִּשְׁתַּיְּרוּ מֵהֶם אוֹתָן שֶׁיֵּשׁ בָּהֶם צֹרֶךְ לָעוֹלָם, כְּגוֹן חַמֵּי טְבֶרְיָא וְכֵיוֹצֵא בָהֶן׃

ויכלא. וַיִּמָּנַע כְּמוֹ לֹא תִכָּלֵא רַחֲמֶיךָ (תהלים מ׳), לֹא יִכָּלֶה מִמְּךָ (ברא׳ כג)׃

ג׳ וַיָּשֻׁבוּ הַמַּיִם מֵעַל הָאָרֶץ הָלוֹךְ וָשׁוֹב וַיַּחְסְרוּ הַמַּיִם מִקְצֵה חֲמִשִּׁים וּמְאַת יוֹם׃

מקצה חמשים ומאת יום. הִתְחִילוּ לַחֲסֹר וְהוּא אֶחָד בְּסִיוָן. כֵּיצַד? בְּכ״ז בְּכִסְלֵו פָּסְקוּ הַגְּשָׁמִים, חֲרֵי ג׳ מִכִּסְלֵו וְכ״ט מִטֵּבֵת חֲרֵי ל״ב, וּשְׁבָט וַאֲדָר וְנִיסָן וְאִיָּר קי״ח, חֲרֵי ק״נ:

ד׳ **וַתָּנַח הַתֵּבָה בַּחֹדֶשׁ הַשְּׁבִיעִי בְּשִׁבְעָה־עָשָׂר יוֹם לַחֹדֶשׁ עַל הָרֵי אֲרָרָט:**

בחדש השביעי. סִיוָן, וְהוּא שְׁבִיעִי לְכִסְלֵו שֶׁבּוֹ פָּסְקוּ הַגְּשָׁמִים:

בשבעה עשר יום. מִכָּאן אַתָּה לָמֵד שֶׁהָיְתָה הַתֵּבָה מְשֻׁקַּעַת בַּמַּיִם י״א אַמָּה, שֶׁחֲרֵי כְתִיב בָּעֲשִׂירִי בְּאֶחָד לַחֹדֶשׁ נִרְאוּ רָאשֵׁי הֶהָרִים, זֶה אָב, שֶׁהֵיא עֲשִׂירִי לְמַרְחֶשְׁוָן לִירִידַת גְּשָׁמִים, וְהֵם הָיוּ גְּבוֹהִים עַל הֶהָרִים חֲמֵשׁ עֶשְׂרֵה אַמָּה, וְחָסְרוּ מִיּוֹם אֶחָד בְּסִיוָן עַד אֶחָד בְּאָב חֲמֵשׁ עֶשְׂרֵה אַמָּה לְשִׁשִּׁים יוֹם, חֲרֵי אַמָּה לְד׳ יָמִים, נִמְצָא, שֶׁבִּי״ו בְּסִיוָן לֹא חָסְרוּ אֶלָּא ד׳ אַמּוֹת וְנָחָה הַתֵּבָה לְיוֹם הַמֻּחֲרָת; לָמַדְתָּ, שֶׁהָיְתָה מְשֻׁקַּעַת י״א אַמָּה בַּמַּיִם שֶׁעַל רָאשֵׁי הֶהָרִים:

ה׳ **וְהַמַּיִם הָיוּ הָלוֹךְ וְחָסוֹר עַד הַחֹדֶשׁ הָעֲשִׂירִי בָּעֲשִׂירִי בְּאֶחָד לַחֹדֶשׁ נִרְאוּ רָאשֵׁי הָהָרִים:**

בעשירי נראו ראשי ההרים. זֶה אָב, שֶׁהוּא עֲשִׂירִי לְמַרְחֶשְׁוָן שֶׁהִתְחִיל הַגֶּשֶׁם. וְאִם תֹּאמַר הוּא אֱלוּל, וַעֲשִׂירִי לְכִסְלֵו שֶׁפָּסַק הַגֶּשֶׁם, כְּשֵׁם שֶׁאַתָּה אוֹמֵר בַּחֹדֶשׁ הַשְּׁבִיעִי סִיוָן, וְהוּא שְׁבִיעִי לַהַפְסָקָה – אִי אֶפְשָׁר לוֹמַר כֵּן, עַל כָּרְחֲךָ שְׁבִיעִי אִי אַתָּה מוֹנֶה אֶלָּא לַהַפְסָקָה, שֶׁחֲרֵי לֹא כָלוּ אַרְבָּעִים יוֹם שֶׁל יְרִידַת גְּשָׁמִים, וּמֵאָה וַחֲמִשִּׁים שֶׁל תִּגְבֹּרֶת הַמַּיִם עַד אֶחָד בְּסִיוָן; וְאִם אַתָּה אוֹמֵר שְׁבִיעִי לַיְרִידָה, אֵין זֶה סִיוָן, וְהָעֲשִׂירִי אִי אֶפְשָׁר לִמְנוֹת אֶלָּא לַיְרִידָה, שֶׁאִם אַתָּה אוֹמֵר לַהַפְסָקָה וְהוּא אֱלוּל, אִי אַתָּה מוֹצֵא בָּרִאשׁוֹן בְּאֶחָד לַחֹדֶשׁ חָרְבוּ הַמַּיִם מֵעַל הָאָרֶץ; שֶׁחֲרֵי מִקֵּץ אַרְבָּעִים יוֹם מִשֶּׁנִּרְאוּ רָאשֵׁי הֶהָרִים שִׁלַּח אֶת הָעוֹרֵב וְכ״א יוֹם הוֹחִיל בִּשְׁלִיחוּת הַיּוֹנָה, חֲרֵי שִׁשִּׁים יוֹם מִשֶּׁנִּרְאוּ רָאשֵׁי הֶהָרִים עַד שֶׁחָרְבוּ פְּנֵי הָאֲדָמָה. וְאִם תֹּאמַר בֶּאֱלוּל נִרְאוּ, נִמְצָא שֶׁחָרְבוּ בְּמַרְחֶשְׁוָן וְהוּא קוֹרֵא אוֹתוֹ רִאשׁוֹן, וְאֵין זֶה אֶלָּא תִּשְׁרֵי, שֶׁהוּא רִאשׁוֹן לִבְרִיאַת עוֹלָם, וְלַרַבִּי יְהוֹשֻׁעַ הוּא נִיסָן:

ו׳ **וַיְהִי מִקֵּץ אַרְבָּעִים יוֹם וַיִּפְתַּח נֹחַ אֶת־חַלּוֹן הַתֵּבָה אֲשֶׁר עָשָׂה:**

מקץ ארבעים יום. מִשֶּׁנִּרְאוּ רָאשֵׁי הֶהָרִים:

את חלון התבה אשר עשה. לְצֹהַר, וְלֹא זֶה פֶּתַח הַתֵּבָה הֶעָשׂוּי לְבִיאָה וִיצִיאָה:

ז׳ **וַיְשַׁלַּח אֶת־הָעֹרֵב וַיֵּצֵא יָצוֹא וָשׁוֹב עַד־יָבְשֹׁת הַמַּיִם מֵעַל הָאָרֶץ:**

יצוא ושוב. הוֹלֵךְ וּמַקִּיף סְבִיבוֹת הַתֵּבָה, וְלֹא הָלַךְ בִּשְׁלִיחוּתוֹ, שֶׁהָיָה חוֹשְׁדוֹ עַל בַּת זוּגוֹ, כְּמוֹ שֶׁשָּׁנִינוּ בְּאַגַּדַת חֵלֶק (סנה׳ ק״ח):

עד יבשת המים. פְּשׁוּטוֹ כְּמַשְׁמָעוֹ. אֲבָל מִדְרַשׁ אַגָּדָה מוּכָן הָיָה הָעוֹרֵב לִשְׁלִיחוּת אַחֶרֶת בָּעֲצִירַת גְּשָׁמִים בִּימֵי אֵלִיָּהוּ, שֶׁנֶּאֱמַר וְהָעֹרְבִים מְבִאִים לוֹ לֶחֶם וּבָשָׂר (מ״א י״ז):

ח׳ **וַיְשַׁלַּח אֶת־הַיּוֹנָה מֵאִתּוֹ לִרְאוֹת הֲקַלּוּ הַמַּיִם מֵעַל פְּנֵי הָאֲדָמָה:**

וישלח את היונה. לְסוֹף ז׳ יָמִים שֶׁחֲרֵי כְתִיב וַיָּחֶל עוֹד ז׳ יָמִים אֲחֵרִים, מִכְּלַל זֶה אַתָּה לָמֵד שֶׁאַף בָּרִאשׁוֹנָה הוֹחִיל ז׳ יָמִים:

וישלח. אֵין זֶה לְשׁוֹן שְׁלִיחוּת אֶלָּא לְשׁוֹן שִׁלּוּחַ, שִׁלְּחָהּ לָלֶכֶת לְדַרְכָּהּ, וּבְזוֹ יִרְאֶה אִם קַלּוּ הַמַּיִם, שֶׁאִם תִּמְצָא מָנוֹחַ לֹא תָשׁוּב אֵלָיו:

ט׳ **וְלֹא־מָצְאָה הַיּוֹנָה מָנוֹחַ לְכַף־רַגְלָהּ וַתָּשָׁב אֵלָיו אֶל־הַתֵּבָה כִּי־מַיִם עַל־פְּנֵי כָל־הָאָרֶץ וַיִּשְׁלַח יָדוֹ וַיִּקָּחֶהָ וַיָּבֵא אֹתָהּ אֵלָיו אֶל־הַתֵּבָה:**

י׳ **וַיָּחֶל עוֹד שִׁבְעַת יָמִים אֲחֵרִים וַיֹּסֶף שַׁלַּח אֶת־הַיּוֹנָה מִן־הַתֵּבָה:**

ויחל. לְשׁוֹן הַמְתָּנָה, וְכֵן לִי שָׁמְעוּ וְיִחֲלוּ (איוב כ״ט), וְהַרְבֵּה יֵשׁ בַּמִּקְרָא:

י״א **וַתָּבֹא אֵלָיו הַיּוֹנָה לְעֵת עֶרֶב וְהִנֵּה עֲלֵה־זַיִת טָרָף בְּפִיהָ וַיֵּדַע נֹחַ כִּי־קַלּוּ הַמַּיִם מֵעַל הָאָרֶץ:**

טרף בפיה. אוֹמֵר אֲנִי שֶׁזָּכָר הָיָה, לְכֵן קוֹרְאוֹ פְּעָמִים לְשׁוֹן זָכָר וּפְעָמִים לְשׁוֹן נְקֵבָה, לְפִי שֶׁכָּל יוֹנָה שֶׁבַּמִּקְרָא לְשׁוֹן נְקֵבָה, כְּמוֹ כְּיוֹנִים עַל אֲפִיקֵי מָיִם רֹחֲצוֹת (שיר ה׳), כְּיוֹנֵי הַגְּאָיוֹת כֻּלָּם הֹמוֹת (יחז׳ ז׳) וּכְמוֹ כְּיוֹנָה פּוֹתָה (הושע ז׳):

טרף. חָטַף. וּמִדְרַשׁ אַגָּדָה (עיר׳ י״ח) לְשׁוֹן מָזוֹן; וְדָרְשׁוּ בְּפִיהָ לְשׁוֹן מַאֲמָר, אָמְרָה יִהְיוּ מְזוֹנוֹתַי מְרוֹרִין כְּזַיִת בְּיָדוֹ שֶׁל הַקָּבָ״ה וְלֹא מְתוּקִין כִּדְבַשׁ בִּידֵי בָּשָׂר וָדָם:

י״ב **וַיִּיָּחֶל עוֹד שִׁבְעַת יָמִים אֲחֵרִים וַיְשַׁלַּח אֶת־הַיּוֹנָה וְלֹא־יָסְפָה שׁוּב־אֵלָיו עוֹד:**

וייחל. הוּא לְשׁוֹן וַיָּחֶל, אֶלָּא שֶׁזֶּה לְשׁוֹן וַיִּתְפַּעֵל וְזֶה לְשׁוֹן וַיִּתְפַּעֵל, וַיָּחֶל – וַיַּמְתֵּן; וַיִּיָּחֶל – וַיִּתְמַהְמַהּ:

י״ג וַיְהִי בְּאַחַת וְשֵׁשׁ־מֵאוֹת שָׁנָה בָּרִאשׁוֹן בְּאֶחָד לַחֹדֶשׁ חָרְבוּ הַמַּיִם מֵעַל הָאָרֶץ וַיָּסַר נֹחַ אֶת־מִכְסֵה הַתֵּבָה וַיַּרְא וְהִנֵּה חָרְבוּ פְּנֵי הָאֲדָמָה׃

בראשון. לְרַבִּי אֱלִיעֶזֶר הוּא תִּשְׁרֵי וּלְרַבִּי יְהוֹשֻׁעַ הוּא נִיסָן (ר״ה י״א)׃

חרבו. נַעֲשָׂה כְּמִין טִיט, שֶׁקָּרְמוּ פָּנֶיהָ שֶׁל מַעְלָה׃

י״ד וּבַחֹדֶשׁ הַשֵּׁנִי בְּשִׁבְעָה וְעֶשְׂרִים יוֹם לַחֹדֶשׁ יָבְשָׁה הָאָרֶץ׃ {ס}

בשבעה ועשרים. יְרִידָתָן בַּחֹדֶשׁ הַשֵּׁנִי בְּי״ז בַּחֹדֶשׁ, אֵלּוּ י״א יָמִים שֶׁהַמָּה יְתֵרָה עַל הַלְּבָנָה, שֶׁמִּשְׁפַּט דּוֹר הַמַּבּוּל שָׁנָה תְּמִימָה הָיָה׃

יבשה. נַעֲשָׂה גָּרִיד כְּהִלְכָתָהּ׃

ט״ו וַיְדַבֵּר אֱלֹהִים אֶל־נֹחַ לֵאמֹר׃

ט״ז צֵא מִן־הַתֵּבָה אַתָּה וְאִשְׁתְּךָ וּבָנֶיךָ וּנְשֵׁי־בָנֶיךָ אִתָּךְ׃

אתה ואשתך וגו׳. אִישׁ וְאִשְׁתּוֹ, כָּאן הִתִּיר לָהֶם תַּשְׁמִישׁ הַמִּטָּה׃

י״ז כָּל־הַחַיָּה אֲשֶׁר־אִתְּךָ מִכָּל־בָּשָׂר בָּעוֹף וּבַבְּהֵמָה וּבְכָל־הָרֶמֶשׂ הָרֹמֵשׂ עַל־הָאָרֶץ (הוצא) [הַיְצֵא] אִתָּךְ וְשָׁרְצוּ בָאָרֶץ וּפָרוּ וְרָבוּ עַל־הָאָרֶץ׃

הוצא. הוֹצֵא כְּתִיב, הַיְצֵא קְרִי, הַיְצֵא – אֱמֹר לָהֶם שֶׁיֵּצְאוּ; הוֹצֵא – אִם אֵינָם רוֹצִים לָצֵאת הוֹצִיאֵם אַתָּה׃

ושרצו בארץ. וְלֹא בַּתֵּבָה, מַגִּיד שֶׁאַף הַבְּהֵמָה וְהָעוֹף נֶאֶסְרוּ בְּתַשְׁמִישׁ׃

י״ח וַיֵּצֵא־נֹחַ וּבָנָיו וְאִשְׁתּוֹ וּנְשֵׁי־בָנָיו אִתּוֹ׃

י״ט כָּל־הַחַיָּה כָּל־הָרֶמֶשׂ וְכָל־הָעוֹף כֹּל רוֹמֵשׂ עַל־הָאָרֶץ לְמִשְׁפְּחֹתֵיהֶם יָצְאוּ מִן־הַתֵּבָה׃

למשפחותיהם. קִבְּלוּ עֲלֵיהֶם עַל מְנָת לְדַבֵּק בְּמִינָן׃

כ׳ וַיִּבֶן נֹחַ מִזְבֵּחַ לַיהוָה וַיִּקַּח מִכֹּל | הַבְּהֵמָה הַטְּהֹרָה וּמִכֹּל הָעוֹף הַטָּהוֹר וַיַּעַל עֹלֹת בַּמִּזְבֵּחַ׃

מכל הבהמה הטהורה. אָמַר לֹא צִוָּה לִי הַקָּבָ״ה לְהַכְנִיס מֵאֵלּוּ ז׳ ז׳ אֶלָּא כְּדֵי לְהַקְרִיב קָרְבָּן מֵהֶם׃

כ״א וַיָּרַח יְהוָה ׀ אֶת־רֵיחַ הַנִּיחֹחַ וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־לִבּוֹ לֹא־אֹסִף לְקַלֵּל עוֹד אֶת־הָאֲדָמָה בַּעֲבוּר הָאָדָם כִּי יֵצֶר לֵב הָאָדָם רַע מִנְּעָרָיו וְלֹא־אֹסִף עוֹד לְהַכּוֹת אֶת־כָּל־חַי כַּאֲשֶׁר עָשִׂיתִי׃

מנעריו. מִנְּעוּרָיו כְּתִיב, מִשֶּׁנִּנְעַר לָצֵאת מִמְּעֵי אִמּוֹ נִתַּן בּוֹ יֵצֶר הָרָע׃

לא אסף ולא אסף. כְּפֵל הַדָּבָר לִשְׁבוּעָה; הוּא שֶׁכָּתוּב אֲשֶׁר נִשְׁבַּעְתִּי מֵעֲבֹר מֵי נֹחַ, וְלֹא מָצִינוּ בָּהּ שְׁבוּעָה, אֶלָּא זוֹ שֶׁכְּפֵל דְּבָרָיו וְהִיא שְׁבוּעָה וְכֵן דָּרְשׁוּ חֲכָמִים בְּמס׳ שְׁבוּעוֹת׃

כ״ב עֹד כָּל־יְמֵי הָאָרֶץ זֶרַע וְקָצִיר וְקֹר וָחֹם וְקַיִץ וָחֹרֶף וְיוֹם וָלָיְלָה לֹא יִשְׁבֹּתוּ׃

עוד כל ימי הארץ וגו׳ לא ישבתו. ו׳ עִתִּים הַלָּלוּ שְׁנֵי חֳדָשִׁים לְכָל אֶחָד וְאֶחָד, כְּמוֹ שֶׁשָּׁנִינוּ חֲצִי תִשְׁרֵי וּמַרְחֶשְׁוָן וַחֲצִי כִּסְלֵו זֶרַע, חֲצִי כִּסְלֵו וְטֵבֵת וַחֲצִי שְׁבָט קֹר (חֹרֶף) (ב״מ ק״ו)׃

קור. קֶשֶׁה מֵחֹרֶף׃

חרף. עֵת זֶרַע שְׁעוֹרִים וְקִטְנִית הַחֲרִיפִין לְהִתְבַּשֵּׁל מַהֵר, וְהוּא חֲצִי שְׁבָט וַאֲדָר וַחֲצִי נִיסָן׃

קציר. חֲצִי נִיסָן וְאִיָּר וַחֲצִי סִיוָן׃

קיץ. חֲצִי סִיוָן תַּמּוּז וַחֲצִי אָב, הוּא זְמַן לְקִיטַת תְּאֵנִים וּזְמַן שֶׁמְּיַבְּשִׁים אוֹתָן בַּשָּׁדוֹת, וּשְׁמוֹ קַיִץ, כְּמוֹ הַלֶּחֶם וְהַקַּיִץ לְאֶכּוֹל הַנְּעָרִים (ש״ב ט״ז)׃

חום. הוּא סוֹף יְמוֹת הַחַמָּה, חֻצִּי אָב וֶאֱלוּל וַחֲצִי תִּשְׁרֵי, שֶׁהָעוֹלָם חַם בְּיוֹתֵר; כְּמוֹ שֶׁשָּׁנִינוּ בְּמַסֶּכֶת יוֹמָא שִׁלְהֵי קַיְיטָא קֶשֵׁי מִקַּיְיטָא:

ויום ולילה לא ישבתו. מִכְּלָל שֶׁשָּׁבְתוּ כָּל יְמוֹת הַמַּבּוּל, שֶׁלֹּא שִׁמְּשׁוּ הַמַּזָּלוֹת, וְלֹא נִבְּרַר בֵּין יוֹם וּבֵין לַיְלָה (ב״ר פכ״ה ופ׳ ל״ד):

לא ישבתו. לֹא יִפְסְקוּ כָּל אֵלֶּה מִלְּהִתְנַהֵג כְּסִדְרָן:

פרק ט׳

א׳ וַיְבָרֶךְ אֱלֹהִים אֶת־נֹחַ וְאֶת־בָּנָיו וַיֹּאמֶר לָהֶם פְּרוּ וּרְבוּ וּמִלְאוּ אֶת־הָאָרֶץ:

ב׳ וּמוֹרַאֲכֶם וְחִתְּכֶם יִהְיֶה עַל כָּל־חַיַּת הָאָרֶץ וְעַל כָּל־עוֹף הַשָּׁמַיִם בְּכֹל אֲשֶׁר תִּרְמֹשׂ הָאֲדָמָה וּבְכָל־דְּגֵי הַיָּם בְּיֶדְכֶם נִתָּנוּ:

וחתכם. וְאֵימַתְכֶם, כְּמוֹ תִּרְאוּ חֲתַת (איוב ו׳) וְאַגָּדָה לְשׁוֹן חִיּוּת שֶׁכָּל זְמַן שֶׁתִּינוֹק בֶּן יוֹמוֹ חַי אֵין אַתָּה צָרִיךְ לְשָׁמְרוֹ מִן הָעַכְבָּרִים; עוֹג מֶלֶךְ הַבָּשָׁן מֵת, צָרִיךְ לְשָׁמְרוֹ מִן הָעַכְבָּרִים, שֶׁנֶּאֱמַר וּמוֹרַאֲכֶם וְחִתְּכֶם יִהְיֶה, אֵימָתַי יִהְיֶה מוֹרַאֲכֶם עַל הַחַיּוֹת? כָּל זְמַן שֶׁאַתֶּם חַיִּים (שבת קנ״א):

ג׳ כָּל־רֶמֶשׂ אֲשֶׁר הוּא־חַי לָכֶם יִהְיֶה לְאָכְלָה כְּיֶרֶק עֵשֶׂב נָתַתִּי לָכֶם אֶת־כֹּל:

לכם יהיה לאכלה. שֶׁלֹּא הִרְשֵׁיתִי לְאָדָם הָרִאשׁוֹן בָּשָׂר אֶלָּא יֶרֶק עֵשֶׂב; וְלָכֶם – כְּיֶרֶק עֵשֶׂב שֶׁהִפְקַרְתִּי לְאָדָם הָרִאשׁוֹן, נָתַתִּי לָכֶם אֶת כֹּל (סנה׳ נ״ט):

ד׳ אַךְ־בָּשָׂר בְּנַפְשׁוֹ דָמוֹ לֹא תֹאכֵלוּ:

בשר בנפשו. אָסַר לָהֶם אֵבֶר מִן הַחַי, כְּלוֹמַר כָּל זְמַן שֶׁנַּפְשׁוֹ בּוֹ, לֹא תֹאכְלוּ הַבָּשָׂר:

בנפשו דמו. בְּעוֹד נַפְשׁוֹ בּוֹ

בשר בנפשו לא תאכלו. הֲרֵי אֵבֶר מִן הַחַי, וְאַף בְּנַפְשׁוֹ דָמוֹ לֹא תֹאכֵלוּ, הֲרֵי דָם מִן הַחַי:

ה׳ וְאַךְ אֶת־דִּמְכֶם לְנַפְשֹׁתֵיכֶם אֶדְרֹשׁ מִיַּד כָּל־חַיָּה אֶדְרְשֶׁנּוּ וּמִיַּד הָאָדָם מִיַּד׀ אִישׁ אָחִיו אֶדְרֹשׁ אֶת־נֶפֶשׁ הָאָדָם:

ואך את דמכם. אַע״פִ שֶׁהִתַּרְתִּי לָכֶם נְטִילַת נְשָׁמָה בַּבְּהֵמָה, אֶת דִּמְכֶם אֶדְרֹשׁ מֵהַשׁוֹפֵךְ דַּם עַצְמוֹ:

לנפשתיכם. אַף הַחוֹנֵק עַצְמוֹ, אַף עַל פִּי שֶׁלֹּא יָצָא מִמֶּנּוּ דָם:

מיד כל חיה. לְפִי שֶׁחָטְאוּ דּוֹר הַמַּבּוּל וְהֻפְקְרוּ לְמַאֲכַל חַיּוֹת רָעוֹת לִשְׁלֹט בָּהֶן, שֶׁנֶּאֱמַר נִמְשַׁל כַּבְּהֵמוֹת נִדְמוּ (תהלים מ״ט), לְפִיכָךְ הֻצְרַךְ לְהַזְהִיר עֲלֵיהֶן אֶת הַחַיּוֹת:

ומיד האדם. מִיַּד הַהוֹרֵג בְּמֵזִיד וְאֵין עֵדִים, אֲנִי אֶדְרֹשׁ:

מיד איש אחיו. שֶׁהוּא אוֹהֵב לוֹ כְּאָח וְהָרַג שׁוֹגֵג, אֲנִי אֶדְרֹשׁ אִם לֹא יִגְלֶה וִיבַקֵּשׁ עַל עֲוֹנוֹ לְמָחֳל, שֶׁאַף הַשּׁוֹגֵג צָרִיךְ כַּפָּרָה, וְאִם אֵין עֵדִים לְחַיְּבוֹ גָּלוּת וְהוּא אֵינוֹ נִכְנָע, הַקָּבָ״ה דּוֹרֵשׁ מִמֶּנּוּ, כְּמוֹ שֶׁדָּרְשׁוּ רַבּוֹתֵינוּ ״וְהָאֱלֹהִים אִנָּה לְיָדוֹ״ – בְּמַסֶּכֶת מַכּוֹת – הַקָּבָ״ה מְזַמְּנָן לְפֻנְדָּק אֶחָד וְכוּ׳:

ו׳ שֹׁפֵךְ׀ דַּם הָאָדָם בָּאָדָם דָּמוֹ יִשָּׁפֵךְ כִּי בְצֶלֶם אֱלֹהִים עָשָׂה אֶת־הָאָדָם:

באדם דמו ישפך. אִם יֵשׁ עֵדִים הֲמִיתוּהוּ אַתֶּם, לָמָּה? כִּי בְצֶלֶם אֱלֹהִים וגו׳:

עשה את האדם. זֶה מִקְרָא חָסֵר, וְצָרִיךְ לִהְיוֹת עָשָׂה הָעוֹשֶׂה אֶת הָאָדָם וְכֵן הַרְבֵּה בַּמִּקְרָא:

ז׳ וְאַתֶּם פְּרוּ וּרְבוּ שִׁרְצוּ בָאָרֶץ וּרְבוּ־בָהּ: {ס}

ואתם פרו ורבו. לְפִי פְּשׁוּטוֹ הָרִאשׁוֹנָה לִבְרָכָה וְכָאן לְצִוּוּי. וּלְפִי מִדְרָשׁוֹ לְהַקִּישׁ מִי שֶׁאֵינוֹ עוֹסֵק בִּפְרִיָה וּרְבִיָה לְשׁוֹפֵךְ דָּמִים (יבמות ס״ג):

ח׳ וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים׀ אֶל־נֹחַ וְאֶל־בָּנָיו אִתּוֹ לֵאמֹר:

ט׳ וַאֲנִי הִנְנִי מֵקִים אֶת־בְּרִיתִי אִתְּכֶם וְאֶת־זַרְעֲכֶם אַחֲרֵיכֶם:

ואני הנני. מַסְפִּים אֲנִי עִמְּךָ, שֶׁהָיָה נֹחַ דּוֹאֵג לַעֲסֹק בִּפְרִיָה וּרְבִיָה עַד שֶׁהִבְטִיחוֹ הַקָּבָ״ה שֶׁלֹּא לְשַׁחֵת הָעוֹלָם עוֹד, וְכֵן עָשָׂה וּבָאַחֲרוֹנָה אָמַר לוֹ הִנְנִי מַסְפִּים לַעֲשׂוֹת קִיּוּם וְחִזּוּק בְּרִית לְהַבְטָחָתִי וְאֶתֵּן לְךָ אוֹת:

י וְאֵת כָּל־נֶפֶשׁ הַחַיָּה אֲשֶׁר אִתְּכֶם בָּעוֹף בַּבְּהֵמָה וּבְכָל־חַיַּת הָאָרֶץ אִתְּכֶם מִכֹּל יֹצְאֵי הַתֵּבָה לְכֹל חַיַּת הָאָרֶץ׃

חית הארץ אתכם. הֵם הַמִּתְהַלְּכִים עִם הַבְּרִיּוֹת׃

מכל יוצאי התבה. לְהָבִיא שְׁקָצִים וּרְמָשִׂים׃

חית הארץ. לְהָבִיא הַמַּזִּיקִין, שֶׁאֵינָן בִּכְלַל הַחַיָּה אֲשֶׁר אִתְּכֶם, שֶׁאֵין הִלּוּכָן עִם הַבְּרִיּוֹת׃

יא וַהֲקִמֹתִי אֶת־בְּרִיתִי אִתְּכֶם וְלֹא־יִכָּרֵת כָּל־בָּשָׂר עוֹד מִמֵּי הַמַּבּוּל וְלֹא־יִהְיֶה עוֹד מַבּוּל לְשַׁחֵת הָאָרֶץ׃

והקמותי. אֶעֱשֶׂה קִיּוּם לִבְרִיתִי. וּמַהוּ קִיּוּמוֹ? אוֹת הַקֶּשֶׁת כְּמוֹ שֶׁמְּסַיֵּם וְהוֹלֵךְ׃

יב וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים זֹאת אוֹת־הַבְּרִית אֲשֶׁר־אֲנִי נֹתֵן בֵּינִי וּבֵינֵיכֶם וּבֵין כָּל־נֶפֶשׁ חַיָּה אֲשֶׁר אִתְּכֶם לְדֹרֹת עוֹלָם׃

לדרת עולם. נִכְתַּב חָסֵר, שֶׁיֵּשׁ דּוֹרוֹת שֶׁלֹּא הֵצְרִכוּ לְאוֹת לְפִי שֶׁצַּדִּיקִים גְּמוּרִים הָיוּ, כְּמוֹ דּוֹרוֹ שֶׁל חִזְקִיָּהוּ מֶלֶךְ יְהוּדָה וְדוֹרוֹ שֶׁל רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן יוֹחַאי (ב״ר)׃

יג אֶת־קַשְׁתִּי נָתַתִּי בֶּעָנָן וְהָיְתָה לְאוֹת בְּרִית בֵּינִי וּבֵין הָאָרֶץ׃

יד וְהָיָה בְּעַנְנִי עָנָן עַל־הָאָרֶץ וְנִרְאֲתָה הַקֶּשֶׁת בֶּעָנָן׃

בענני ענן. כְּשֶׁתַּעֲלֶה בְּמַחֲשָׁבָה לְפָנַי לְהָבִיא חֹשֶׁךְ וַאֲבַדּוֹן לָעוֹלָם׃

טו וְזָכַרְתִּי אֶת־בְּרִיתִי אֲשֶׁר בֵּינִי וּבֵינֵיכֶם וּבֵין כָּל־נֶפֶשׁ חַיָּה בְּכָל־בָּשָׂר וְלֹא־יִהְיֶה עוֹד הַמַּיִם לְמַבּוּל לְשַׁחֵת כָּל־בָּשָׂר׃

טז וְהָיְתָה הַקֶּשֶׁת בֶּעָנָן וּרְאִיתִיהָ לִזְכֹּר בְּרִית עוֹלָם בֵּין אֱלֹהִים וּבֵין כָּל־נֶפֶשׁ חַיָּה בְּכָל־בָּשָׂר אֲשֶׁר עַל־הָאָרֶץ׃

בין אלהים ובין כל נפש חיה. בֵּין מִדַּת הַדִּין שֶׁל מַעְלָה וּבֵינֵיכֶם, שֶׁהָיָה לוֹ לִכְתֹּב בֵּינִי וּבֵין כָּל נֶפֶשׁ חַיָּה, אֶלָּא זֶהוּ מִדְרָשׁוֹ כְּשֶׁתָּבֹא מִדַּת הַדִּין לְקַטְרֵג עֲלֵיכֶם לְחַיֵּב אֶתְכֶם, אֲנִי רוֹאֶה אֶת הָאוֹת וְנִזְכָּר׃

יז וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים אֶל־נֹחַ זֹאת אוֹת־הַבְּרִית אֲשֶׁר הֲקִמֹתִי בֵּינִי וּבֵין כָּל־בָּשָׂר אֲשֶׁר עַל־הָאָרֶץ׃ {פ}

זאת אות הברית. הֶרְאָהוּ הַקֶּשֶׁת וְאָמַר לוֹ הֲרֵי הָאוֹת שֶׁאָמַרְתִּי׃

יח וַיִּהְיוּ בְנֵי־נֹחַ הַיֹּצְאִים מִן־הַתֵּבָה שֵׁם וְחָם וָיֶפֶת וְחָם הוּא אֲבִי כְנָעַן׃

וחם הוא אבי כנען. לָמָּה הֻצְרַךְ לוֹמַר כָּאן? לְפִי שֶׁהָפְרָשָׁה עֲסוּקָה וּבָאָה בְּשִׁכְרוּתוֹ שֶׁל נֹחַ שֶׁקִּלְקֵל בָּהּ חָם וְעַל יָדוֹ נִתְקַלֵּל כְּנַעַן, וַעֲדַיִן לֹא כָתַב תּוֹלְדוֹת חָם, וְלֹא יָדַעְנוּ שֶׁכְּנַעַן בְּנוֹ – לְפִיכָךְ הֻצְרַךְ לוֹמַר כָּאן וְחָם הוּא אֲבִי כְנָעַן׃

יט שְׁלֹשָׁה אֵלֶּה בְּנֵי־נֹחַ וּמֵאֵלֶּה נָפְצָה כָּל־הָאָרֶץ׃

כ וַיָּחֶל נֹחַ אִישׁ הָאֲדָמָה וַיִּטַּע כָּרֶם׃

ויחל. עָשָׂה עַצְמוֹ חֹלִין, שֶׁהָיָה לוֹ לַעֲסֹק תְּחִלָּה בִּנְטִיעָה אַחֶרֶת (ב״ר)׃

איש האדמה. אֲדוֹנִי הָאֲדָמָה כְּמוֹ אִישׁ נָעֳמִי (רות א׳)׃

ויטע כרם. כְּשֶׁנִּכְנַס לַתֵּבָה הִכְנִיס עִמּוֹ זְמוֹרוֹת וְיִחוּרֵי תְאֵנִים (ב״ר)׃

כא וַיֵּשְׁתְּ מִן־הַיַּיִן וַיִּשְׁכָּר וַיִּתְגַּל בְּתוֹךְ אָהֳלֹה׃

ויתגל. לְשׁוֹן וַיִּתְפַּעֵל׃

אהלה. אהלה כְּתִיב, רָמַז לִי׳ שְׁבָטִים שֶׁנִּקְרְאוּ עַל שֵׁם שׁוֹמְרוֹן, שֶׁנִּקְרֵאת אָהֳלָה שֶׁגָּלוּ עַל עִסְקֵי הַיַּיִן שֶׁנֶּאֱמַר הַשֹּׁתִים בְּמִזְרְקֵי יַיִן (עמוס ו׳)׃

כב וַיַּרְא חָם אֲבִי כְנַעַן אֶת עֶרְוַת אָבִיו וַיַּגֶּד לִשְׁנֵי־אָחָיו בַּחוּץ׃

וירא חם אבי כנען. יֵשׁ מְרַבּוֹתֵינוּ אוֹמְרִים כְּנַעַן רָאָה וְהִגִּיד לְאָבִיו, לְכָךְ הֻזְכַּר עַל הַדָּבָר וְנִתְקַלֵּל (ב״ר):

וירא את ערות אביו. יֵשׁ אוֹמְרִים סָרְסוֹ וְיֵשׁ אוֹמְרִים רָבָעוֹ (סנה׳ ע׳):

כ״ג וַיִּקַּח֩ שֵׁ֨ם וָיֶ֜פֶת אֶת־הַשִּׂמְלָ֗ה וַיָּשִׂ֨ימוּ֙ עַל־שְׁכֶ֣ם שְׁנֵיהֶ֔ם וַיֵּלְכ֖וּ אֲחֹרַנִּ֑ית וַיְכַסּ֗וּ אֵ֚ת עֶרְוַ֣ת אֲבִיהֶ֔ם וּפְנֵיהֶ֖ם אֲחֹרַנִּ֑ית וְעֶרְוַ֥ת אֲבִיהֶ֖ם לֹ֥א רָאֽוּ׃

ויקח שם ויפת. אֵין כְּתִיב וַיִּקְחוּ, אֶלָּא וַיִּקַּח – לִמֵּד עַל שֵׁם שֶׁנִּתְאַמֵּץ בַּמִּצְוָה יוֹתֵר מִיֶּפֶת, לְכָךְ זָכוּ בָּנָיו לְטַלִּית שֶׁל צִיצִית, וְיֶפֶת זָכָה לִקְבוּרָה לְבָנָיו, שֶׁנֶּאֱמַר אֶתֵּן לְגוֹג מְקוֹם שָׁם קֶבֶר (יחזקאל ל״ט), וְחָם שֶׁבִּזָּה אֶת אָבִיו נֶאֱמַר בְּזַרְעוֹ כֵּן יִנָּהג מֶלֶךְ אַשּׁוּר אֶת שְׁבִי מִצְרַיִם וְאֶת גָּלוּת כּוּשׁ נְעָרִים וּזְקֵנִים עָרוֹם וְיָחֵף וַחֲשׂוּפֵי שֹׁת וְגוֹ׳ (ישעיהו כ׳):

ופניהם אחורנית. לָמָּה נֶאֱמַר פַּעַם שְׁנִיָּה? מְלַמֵּד שֶׁכְּשֶׁקָּרְבוּ אָצְלוֹ וְהִצְרִיכוּ לַהֲפֹךְ עַצְמָם לְכַסּוֹתוֹ הָפְכוּ פְּנֵיהֶם אֲחוֹרַנִּית:

כ״ד וַיִּיקַ֥ץ נֹ֖חַ מִיֵּינ֑וֹ וַיֵּ֕דַע אֵ֚ת אֲשֶׁר־עָשָׂ֣ה לוֹ֔ בְּנ֖וֹ הַקָּטָֽן׃

בנו הקטן. הַפָּסוּל וְהַבָּזוּי, כְּמוֹ הִנֵּה קָטֹן נְתַתִּיךָ בַּגּוֹיִם בָּזוּי בָּאָדָם (ירמיה מ״ט):

כ״ה וַיֹּ֕אמֶר אָר֖וּר כְּנָ֑עַן עֶ֚בֶד עֲבָדִ֣ים יִהְיֶ֔ה לְאֶחָֽיו׃

ארור כנען. אַתָּה גָּרַמְתָּ לִי שֶׁלֹּא אוֹלִיד בֵּן רְבִיעִי אַחֵר לְשַׁמְּשֵׁנִי, אָרוּר בִּנְךָ רְבִיעִי לִהְיוֹת מְשַׁמֵּשׁ אֶת זַרְעָם שֶׁל אֶלּוּ הַגְּדוֹלִים, שֶׁהוּטַל עֲלֵיהֶם טֹרַח עֲבוֹדָתִי מֵעַתָּה. וּמָה רָאָה חָם שֶׁפִּרְסֵם? אָמַר לָהֶם לְאֶחָיו אָדָם הָרִאשׁוֹן שְׁנֵי בָנִים הָיוּ לוֹ, וְהָרַג זֶה אֶת זֶה בִּשְׁבִיל יְרֻשַּׁת הָעוֹלָם, וְאָבִינוּ יֵשׁ לוֹ ג׳ בָּנִים וְעוֹדֶנּוּ מְבַקֵּשׁ בֵּן רְבִיעִי:

כ״ו וַיֹּ֕אמֶר בָּר֖וּךְ יְהוָ֣ה אֱלֹהֵ֣י שֵׁ֑ם וִיהִ֥י כְנַ֖עַן עֶ֥בֶד לָמֽוֹ׃

ברוך ה׳ אלהי שם. שֶׁעָתִיד לִשְׁמֹר הַבְטָחָתוֹ לְזַרְעוֹ, לָתֵת לָהֶם אֶת אֶרֶץ כְּנַעַן:

ויהי. לָהֶם כְּנַעַן לְמַס עוֹבֵד:

כ״ז יַ֥פְתְּ אֱלֹהִ֖ים לְיֶ֑פֶת וְיִשְׁכֹּ֣ן בְּאָהֳלֵי־שֵׁ֔ם וִיהִ֥י כְנַ֖עַן עֶ֥בֶד לָמֽוֹ׃

יפת אלהים ליפת. מְהֻרָּגָם יַפְתִּי, יַרְחִיב:

וישכן באהלי שם. יִשְׁרֶה שְׁכִינָתוֹ בְּיִשְׂרָאֵל. וּמִדְרַשׁ חֲכָמִים אַע״פִּ שֶׁיַּפְתְּ אֱלֹהִים לְיֶפֶת – שֶׁבָּנָה כֹּרֶשׁ, שֶׁהָיָה מִבְּנֵי יֶפֶת, בֵּית שֵׁנִי – לֹא שָׁרְתָה בּוֹ שְׁכִינָה; וְהֵיכָן שָׁרְתָה? בְּמִקְדָּשׁ רִאשׁוֹן שֶׁבָּנָה שְׁלֹמֹה שֶׁהָיָה מִבְּנֵי שֵׁם:

ויהי כנען עבד למו. אַף מִשֶּׁיִּגְלוּ בְנֵי שֵׁם יִמָּכְרוּ לָהֶם עֲבָדִים מִבְּנֵי כְּנַעַן:

כ״ח וַיְחִי־נֹ֕חַ אַחַ֖ר הַמַּבּ֑וּל שְׁלֹ֥שׁ מֵא֖וֹת שָׁנָ֥ה וַחֲמִשִּׁ֖ים שָׁנָֽה׃

כ״ט וַיִּהְי֣וּ*(כספרי ספרד ואשכנז וַיִּהְיוּ) כָל־יְמֵי־נֹ֔חַ תְּשַׁ֥ע מֵא֖וֹת שָׁנָ֣ה וַחֲמִשִּׁ֑ים שָׁנָ֖ה וַיָּמֹ֥ת׃ {פ}

פרק י׳

א׳ וְאֵ֙לֶּה֙ תּוֹלְדֹ֣ת בְּנֵי־נֹ֔חַ שֵׁ֥ם חָ֖ם וָיָ֑פֶת וַיִּוָּלְד֥וּ לָהֶ֖ם בָּנִ֥ים אַחַ֖ר הַמַּבּֽוּל׃

ב׳ בְּנֵ֣י יֶ֔פֶת גֹּ֥מֶר וּמָג֖וֹג וּמָדַ֑י וְיָוָ֣ן וְתֻבַ֔ל וּמֶשֶׁ֖ךְ וְתִירָֽס׃

ותירס. זוֹ פָּרַס (ב״ר):

ג׳ וּבְנֵ֥י גֹמֶ֖ר אַשְׁכְּנַ֣ז וְרִיפַ֑ת וְתֹגַרְמָֽה׃

ד׳ וּבְנֵ֥י יָוָ֖ן אֱלִישָׁ֣ה וְתַרְשִׁ֑ישָׁה כִּתִּ֥ים וְדֹדָנִֽים׃

ה׳ מֵאֵלֶּה נִפְרְדוּ אִיֵּי הַגּוֹיִם בְּאַרְצֹתָם אִישׁ לִלְשֹׁנוֹ לְמִשְׁפְּחֹתָם בְּגוֹיֵהֶם׃

ו׳ וּבְנֵי חָם כּוּשׁ וּמִצְרַיִם וּפוּט וּכְנָעַן׃

ז׳ וּבְנֵי כוּשׁ סְבָא וַחֲוִילָה וְסַבְתָּה וְרַעְמָה וְסַבְתְּכָא וּבְנֵי רַעְמָה שְׁבָא וּדְדָן׃

ח׳ וְכוּשׁ יָלַד אֶת־נִמְרֹד הוּא הֵחֵל לִהְיוֹת גִּבֹּר בָּאָרֶץ׃

להיות גבור. לְהַמְרִיד כָּל הָעוֹלָם עַל הַקָּבָ״ה בַּעֲצַת דּוֹר הַפַּלָּגָה׃

ט׳ הוּא־הָיָה גִבֹּר־צַיִד לִפְנֵי יְהוָה עַל־כֵּן יֵאָמַר כְּנִמְרֹד גִּבּוֹר צַיִד לִפְנֵי יְהוָה׃

גבר ציד. צָד דַּעְתָן שֶׁל בְּרִיּוֹת בְּפִיו, וּמַטְעָן לִמְרֹד בַּמָּקוֹם׃

לפני ה׳. מִתְכַּוֵּן לְהַקְנִיטוֹ עַל פָּנָיו׃

על כן יאמר. עַל כָּל אָדָם מַרְשִׁיעַ בְּעַזּוּת פָּנִים, יוֹדֵעַ רִבּוֹנוֹ וּמִתְכַּוֵּן לִמְרֹד בּוֹ, יֵאָמֵר זֶה כְּנִמְרֹד גִּבּוֹר צַיִד׃

י׳ וַתְּהִי רֵאשִׁית מַמְלַכְתּוֹ בָּבֶל וְאֶרֶךְ וְאַכַּד וְכַלְנֵה בְּאֶרֶץ שִׁנְעָר׃

י״א מִן־הָאָרֶץ הַהִוא יָצָא אַשּׁוּר וַיִּבֶן אֶת־נִינְוֵה וְאֶת־רְחֹבֹת עִיר וְאֶת־כָּלַח׃

מן הארץ וגו׳. כֵּיוָן שֶׁרָאָה אַשּׁוּר אֶת בָּנָיו שׁוֹמְעִין לְנִמְרוֹד וּמוֹרְדִין בַּמָּקוֹם לִבְנוֹת הַמִּגְדָּל יָצָא מִתּוֹכָם׃

י״ב וְאֶת־רֶסֶן בֵּין נִינְוֵה וּבֵין כָּלַח הִוא הָעִיר הַגְּדֹלָה׃

העיר הגדלה. הִיא נִינְוֵה שָׁנֶּ׳ וְנִינְוֵה הָיְתָה עִיר גְּדוֹלָה לֵאלֹהִים (יונה ג׳)׃

י״ג וּמִצְרַיִם יָלַד אֶת־לוּדִים וְאֶת־עֲנָמִים וְאֶת־לְהָבִים וְאֶת־נַפְתֻּחִים׃

להבים. שֶׁפְּנֵיהֶם דּוֹמִים לְלַהַב׃

י״ד וְאֶת־פַּתְרֻסִים וְאֶת־כַּסְלֻחִים אֲשֶׁר יָצְאוּ מִשָּׁם פְּלִשְׁתִּים וְאֶת־כַּפְתֹּרִים׃ {ס}

פתרסים ואת כסלחים אשר יצאו משם פלשתים. מִשְּׁנֵיהֶם יָצְאוּ, שֶׁהָיוּ פַּתְרוּסִים וְכַסְלוּחִים מַחֲלִיפִין מִשְׁכַּב נְשׁוֹתֵיהֶם אֵלּוּ לָאֵלּוּ וְיָצְאוּ מֵהֶם פְּלִשְׁתִּים׃

ט״ו וּכְנַעַן יָלַד אֶת־צִידֹן בְּכֹרוֹ וְאֶת־חֵת׃

ט״ז וְאֶת־הַיְבוּסִי וְאֶת־הָאֱמֹרִי וְאֶת הַגִּרְגָּשִׁי׃

י״ז וְאֶת־הַחִוִּי וְאֶת־הָעַרְקִי וְאֶת־הַסִּינִי׃

י״ח וְאֶת־הָאַרְוָדִי וְאֶת־הַצְּמָרִי וְאֶת־הַחֲמָתִי וְאַחַר נָפֹצוּ מִשְׁפְּחוֹת הַכְּנַעֲנִי׃

ואחר נפוצו. מֵאֵלֶּה נָפוֹצוּ מִשְׁפָּחוֹת הָרְבֵּה׃

י״ט וַיְהִי גְּבוּל הַכְּנַעֲנִי מִצִּידֹן בֹּאֲכָה גְּרָרָה עַד־עַזָּה בֹּאֲכָה סְדֹמָה וַעֲמֹרָה וְאַדְמָה וּצְבֹיִם עַד־לָשַׁע׃

גבול הכנעני. סוֹף אַרְצוֹ. כָּל גְּבוּל לְשׁוֹן סוֹף וְקָצֶה׃

באכה. שֵׁם דָּבָר. וְלִי נִרְאֶה כְּאָדָם הָאוֹמֵר לַחֲבֵרוֹ, גְּבוּל זֶה מַגִּיעַ עַד אֲשֶׁר תָּבֹא לִגְבוּל פְּלוֹנִי׃

כ׳ אֵלֶּה בְּנֵי־חָם לְמִשְׁפְּחֹתָם לִלְשֹׁנֹתָם בְּאַרְצֹתָם בְּגוֹיֵהֶם׃ {ס}

ללשונותם בארצותם. אַע״פִּ שֶׁנֶּחְלְקוּ לְלְשׁוֹנוֹת וַאֲרָצוֹת, כֻּלָּם בְּנֵי חָם הֵם׃

כ״א וּלְשֵׁם יֻלַּד גַּם־הוּא אֲבִי כָּל־בְּנֵי־עֵבֶר אֲחִי יֶפֶת הַגָּדוֹל׃

אבי כל בני עבר. הַנָּהָר הָיָה שֵׁם׃

אחי יפת הגדול. אֵינִי יוֹדֵעַ אִם יֶפֶת הַגָּדוֹל אִם שֵׁם, כְּשֶׁהוּא אוֹמֵר שֵׁם בֶּן מְאַת שָׁנָה וְגוֹ׳ שְׁנָתַיִם אַחַר הַמַּבּוּל, הֲרֵי אוֹמֵר יֶפֶת הַגָּדוֹל, שֶׁהֲרֵי בֶּן ת״ק שָׁנָה הָיָה נֹחַ כְּשֶׁהִתְחִיל לְהוֹלִיד, וְהַמַּבּוּל הָיָה בִּשְׁנַת שֵׁשׁ מֵאוֹת שָׁנָה, נִמְצָא שֶׁהַגָּדוֹל בְּבָנָיו הָיָה בֶּן מְאָה שָׁנָה, וְשֵׁם לֹא הִגִּיעַ לְמֵאָה עַד שְׁנָתַיִם אַחַר הַמַּבּוּל׃

אחי יפת. וְלֹא אֲחִי חָם? שֶׁאִלּוּ שְׁנֵיהֶם כִּבְּדוּ אֶת אֲבִיהֶם, וְזֶה בִּזָּהוּ׃

כ״ב בְּנֵי שֵׁם עֵילָם וְאַשּׁוּר וְאַרְפַּכְשַׁד וְלוּד וַאֲרָם׃

כ״ג וּבְנֵי אֲרָם עוּץ וְחוּל וְגֶתֶר וָמָשׁ׃

כ״ד וְאַרְפַּכְשַׁד יָלַד אֶת־שֶׁלַח וְשֶׁלַח יָלַד אֶת־עֵבֶר׃

כ״ה וּלְעֵבֶר יֻלַּד שְׁנֵי בָנִים שֵׁם הָאֶחָד פֶּלֶג כִּי בְיָמָיו נִפְלְגָה הָאָרֶץ וְשֵׁם אָחִיו יָקְטָן׃

נפלגה. נִתְבַּלְבְּלוּ הַלְּשׁוֹנוֹת וְנָפוֹצוּ מִן הַבִּקְעָה וְנִתְפַּלְּגוּ בְּכָל הָעוֹלָם. לָמַדְנוּ שֶׁהָיָה עֵבֶר נָבִיא, שֶׁקָּרָא שֵׁם בְּנוֹ עַל שֵׁם הֶעָתִיד; וְשָׁנִינוּ בְּסֵדֶר עוֹלָם שֶׁבְּסוֹף יָמָיו נִתְפַּלֵּג, שֶׁאֵ״תּ בְּתַחִלַּת יָמָיו, הֲרֵי יָקְטָן אָחִיו צָעִיר מִמֶּנּוּ וְהוֹלִיד כַּמָּה מִשְׁפָּחוֹת קֹדֶם לָכֵן, שֶׁנֶּאֱמַר וְיָקְטָן יָלַד וְגוֹ׳ וְאַחַר כָּךְ וַיְהִי כָּל הָאָרֶץ וְגוֹ׳; וְאֵ״תּ בְּאֶמְצַע יָמָיו, לֹא בָא הַכָּתוּב לְסִתֹּם אֶלָּא לְפָרֵשׁ, הָא לָמַדְתָּ שֶׁבִּשְׁנַת מוֹת פֶּלֶג נִתְפַּלְּגוּ׃

ויקטן. שֶׁהָיָה עָנָו וּמַקְטִין עַצְמוֹ, לְכָךְ זָכָה לְהַעֲמִיד כָּל הַמִּשְׁפָּחוֹת הַלָּלוּ׃

כ״ז וְיָקְטָן יָלַד אֶת־אַלְמוֹדָד וְאֶת־שֶׁלֶף וְאֶת־חֲצַרְמָוֶת וְאֶת־יָרַח׃

חצרמות. עַל שֵׁם מְקוֹמוֹ, דִּבְרֵי אַגָּדָה (ב״ר)׃

כ״ח וְאֶת־הֲדוֹרָם וְאֶת־אוּזָל וְאֶת־דִּקְלָה׃

כ״ח וְאֶת־עוֹבָל וְאֶת־אֲבִימָאֵל וְאֶת־שְׁבָא׃

כ״ט וְאֶת־אוֹפִר וְאֶת־חֲוִילָה וְאֶת־יוֹבָב כָּל־אֵלֶּה בְּנֵי יָקְטָן׃

ל׳ וַיְהִי מוֹשָׁבָם מִמֵּשָׁא בֹּאֲכָה סְפָרָה הַר הַקֶּדֶם׃

ל״א אֵלֶּה בְנֵי־שֵׁם לְמִשְׁפְּחֹתָם לִלְשֹׁנֹתָם בְּאַרְצֹתָם לְגוֹיֵהֶם׃

ל״ב אֵלֶּה מִשְׁפְּחֹת בְּנֵי־נֹחַ לְתוֹלְדֹתָם בְּגוֹיֵהֶם וּמֵאֵלֶּה נִפְרְדוּ הַגּוֹיִם בָּאָרֶץ אַחַר הַמַּבּוּל׃ {פ}

פרק י״א

א׳ וַיְהִי כָל־הָאָרֶץ שָׂפָה אַחַת וּדְבָרִים אֲחָדִים׃

שפה אחת. לְשׁוֹן הַקֹּדֶשׁ׃

ודברים אחדים. בְּאוּ בְעֵצָה אַחַת וְאָמְרוּ לֹא כָּל הֵימֶנּוּ שֶׁיִּבֹּר לוֹ אֶת הָעֶלְיוֹנִים, נַעֲלֶה לָרָקִיעַ וְנַעֲשֶׂה עִמּוֹ מִלְחָמָה. דָּבָר אַחֵר עַל יְחִידוֹ שֶׁל עוֹלָם. דָּבָר אַחֵר וּדְבָרִים אֲחָדִים – אָמְרוּ אַחַת לְאֶלֶף וּתרנ״ו שָׁנִים הָרָקִיעַ מִתְמוֹטֵט כְּשֵׁם שֶׁעָשָׂה בִּימֵי הַמַּבּוּל, בֹּאוּ וְנַעֲשֶׂה לוֹ סְמִיכוֹת (ב״ר)׃

ב׳ וַיְהִי בְּנָסְעָם מִקֶּדֶם וַיִּמְצְאוּ בִקְעָה בְּאֶרֶץ שִׁנְעָר וַיֵּשְׁבוּ שָׁם׃

בנסעם מקדם. שֶׁהָיוּ יוֹשְׁבִים שָׁם, כְּדִכְתִיב לְמַעְלָה וַיְהִי מוֹשָׁבָם וְגוֹ׳ הַר הַקֶּדֶם וְנָסְעוּ מִשָּׁם לָתוּר לָהֶם מָקוֹם לְהַחֲזִיק אֶת כֻּלָּם וְלֹא מָצְאוּ אֶלָּא שִׁנְעָר׃

ג׳ וַיֹּאמְרוּ֙ אִ֣ישׁ אֶל־רֵעֵ֔הוּ הָבָ֥ה נִלְבְּנָ֖ה לְבֵנִ֑ים וְנִשְׂרְפָ֖ה לִשְׂרֵפָ֣ה וַתְּהִי־לָהֶ֤ם הַלְּבֵנָה֙ לְאָ֔בֶן וְהַחֵמָ֥ר הָיָ֖ה לָהֶ֥ם לַחֹֽמָר׃

איש אל רעהו. אֲמָה לְאֲמָה, מִצְרַיִם לְכוּשׁ, וְכוּשׁ לְפוּט וּפוּט לִכְנַעַן׃

הבה. הַזְמִינוּ עַצְמְכֶם. כָּל הָבָה לְשׁוֹן הַזְמָנָה הוּא, שֶׁמְּכִינִים עַצְמָן וּמִתְחַבְּרִים לְמְלָאכָה אוֹ לְעֵצָה אוֹ לְמַשָּׂא. הָבָה הַזְמִינוּ, אפר״לייר בלע״ז׃

לבנים. שֶׁאֵין אֲבָנִים בְּבָבֶל, שֶׁהִיא בִּקְעָה׃

ונשרפה לשרפה. כָּךְ עוֹשִׂין הַלְּבֵנִים שֶׁקּוֹרִין טוויל״ש בל׳, שׂוֹרְפִים אוֹתָן בְּכִבְשָׁן׃

לחמר. לָטוּחַ הַקִּיר׃

ד׳ וַיֹּאמְרוּ֙ הָבָ֣ה | נִבְנֶה־לָּ֤נוּ עִיר֙ וּמִגְדָּ֔ל וְרֹאשׁ֖וֹ בַּשָּׁמַ֑יִם וְנַֽעֲשֶׂה־לָּ֣נוּ שֵׁ֔ם פֶּן־נָפ֥וּץ עַל־פְּנֵ֖י כָּל־הָאָֽרֶץ׃

פן נפוץ. שֶׁלֹּא יָבִיא עָלֵינוּ שׁוּם מַכָּה לַהֲפִיצֵנוּ מִכָּאן׃

ה׳ וַיֵּ֣רֶד יְהוָ֔ה לִרְאֹ֖ת אֶת־הָעִ֣יר וְאֶת־הַמִּגְדָּ֑ל אֲשֶׁ֥ר בָּנ֖וּ בְּנֵ֥י הָאָדָֽם׃

וירד ה׳ לראות. לֹא הַצְרֵךְ לְכָךְ, אֶלָּא בָּא לְלַמֵּד לַדָּיָנִים שֶׁלֹּא יַרְשִׁיעוּ הַנִּדּוֹן עַד שֶׁיִּרְאוּ וְיָבִינוּ, מִדְרַשׁ רַבִּי תַּנְחוּמָא׃

בני האדם. אֶלָּא בְּנֵי מִי? שֶׁמָּא בְּנֵי חֲמוֹרִים וּגְמַלִּים? אֶלָּא בְּנֵי אָדָם הָרִאשׁוֹן שֶׁכָּפָה אֶת הַטּוֹבָה וְאָמַר הָאִשָּׁה אֲשֶׁר נָתַתָּ עִמָּדִי, אַף אֵלּוּ כָּפוּ בַּטּוֹבָה לִמְרֹד בְּמִי שֶׁהִשְׁפִּיעָם טוֹבָה, וּמִלְּטָם מִן הַמַּבּוּל׃

ו׳ וַיֹּ֣אמֶר יְהוָ֗ה הֵן֙ עַ֣ם אֶחָ֔ד וְשָׂפָ֥ה אַחַ֖ת לְכֻלָּ֑ם וְזֶ֣ה הַחִלָּ֔ם לַעֲשׂ֖וֹת וְעַתָּ֥ה לֹֽא־יִבָּצֵ֛ר מֵהֶ֖ם כֹּ֣ל אֲשֶׁר־יָזְמ֥וּ לַעֲשֽׂוֹת׃

הן עם אחד. כָּל טוֹבָה זוֹ יֵשׁ עִמָּהֶן, שֶׁעַם אֶחָד הֵם, וְשָׂפָה אַחַת לְכֻלָּן וְדָבָר זֶה הֵחֵלּוּ לַעֲשׂוֹת׃

החלם. כְּמוֹ אָמְרָם, עֲשׂוֹתָם – לְהַתְחִיל הֵם לַעֲשׂוֹת׃

לא יבצר מהם וגו׳ לעשות. בִּתְמִיהָה. יִבָּצֵר לְשׁוֹן מְנִיעָה, כְּתַרְגּוּמוֹ; וְדוֹמֶה לוֹ יִבְצֹר רוּחַ נְגִידִים (תה׳ ע״ו)׃

ז׳ הָבָ֣ה נֵרְדָ֔ה וְנָבְלָ֥ה שָׁ֖ם שְׂפָתָ֑ם אֲשֶׁ֥ר לֹֽא־יִשְׁמְע֖וּ אִ֥ישׁ שְׂפַ֥ת רֵעֵֽהוּ׃

הבה נרדה. בְּבֵית דִּינוֹ נִמְלַךְ מֵעַנְוָתָנוּתוֹ יְתֵרָה׃

הבה. מִדָּה כְּנֶגֶד מִדָּה – הֵם אָמְרוּ הָבָה נִבְנֶה, וְהוּא כְּנֶגְדָּם מָדַד וְאָמַר הָבָה נֵרְדָה׃

ונבלה. וּנְבַלְבֵּל; נו״ן מְשַׁמֶּשׁ בִּלְשׁוֹן רַבִּים, וְהֵ״א אַחֲרוֹנָה יְתֵרָה, כְּהֵ״א שֶׁל נֵרְדָה׃

לא ישמעו. זֶה שׁוֹאֵל לְבֵנָה וְזֶה מֵבִיא טִיט, וְזֶה עוֹמֵד עָלָיו וּפוֹצֵעַ אֶת מֹחוֹ׃

ח׳ וַיָּ֤פֶץ יְהוָה֙ אֹתָ֣ם מִשָּׁ֔ם עַל־פְּנֵ֖י כָּל־הָאָ֑רֶץ וַיַּחְדְּל֖וּ לִבְנֹ֥ת הָעִֽיר׃

ויפץ ה׳ אתם משם. בָּעוֹלָם הַזֶּה; מַה שֶּׁאָמְרוּ פֶּן נָפוּץ, נִתְקַיְּים עֲלֵיהֶם, הוּא שֶׁאָמַר שְׁלֹמֹה מְגוֹרַת רָשָׁע הִיא תְּבוֹאֶנּוּ (משלי י׳)׃

ט׳ עַל־כֵּ֗ן קָרָ֤א שְׁמָהּ֙ בָּבֶ֔ל כִּי־שָׁ֣ם בָּלַ֔ל יְהוָ֖ה שְׂפַ֣ת כָּל־הָאָ֑רֶץ וּמִשָּׁם֙ הֱפִיצָ֣ם יְהוָ֔ה עַל־פְּנֵ֖י כָּל־הָאָֽרֶץ׃ {פ}

ומשם הפיצם. לְמַד שֶׁאֵין לָהֶם חֵלֶק לָעוֹלָם הַבָּא; וְכִי אֵיזוֹ קָשָׁה, שֶׁל דּוֹר הַמַּבּוּל אוֹ שֶׁל דּוֹר הַפַּלָּגָה? אֵלּוּ לֹא עָשׂוּ יָד בָּעֵקֶר וְאֵלּוּ עָשׂוּ יָד בָּעֵקֶר לְהִלָּחֵם בּוֹ, וְאֵלּוּ נִשְׁטְפוּ וְאֵלּוּ לֹא נֶאֶבְדוּ מִן הָעוֹלָם? אֶלָּא שְׁדוֹר הַמַּבּוּל הָיוּ גַּזְלָנִים וְהָיְתָה מְרִיבָה בֵּינֵיהֶם, לְכָךְ נֶאֶבְדוּ; וְאֵלּוּ הָיוּ נוֹהֲגִים אַהֲבָה וְרֵעוּת בֵּינֵיהֶם, שֶׁנֶּ׳ שָׂפָה אֶחָת וּדְבָרִים אֲחָדִים, לַמְּדְתָּ שֶׁשָּׁנְאוּי הַמַּחֲלֹקֶת וְגָדוֹל הַשָּׁלוֹם׃

י׳ אֵ֚לֶּה תּוֹלְדֹ֣ת שֵׁ֔ם שֵׁ֚ם בֶּן־מְאַ֣ת שָׁנָ֔ה וַיּ֖וֹלֶד אֶת־אַרְפַּכְשַׁ֑ד שְׁנָתַ֖יִם אַחַ֥ר הַמַּבּֽוּל׃

שם בן מאת שנה. כְּשֶׁהוֹלִיד אֶת אַרְפַּכְשָׁד שְׁנָתַיִם אַחַר הַמַּבּוּל׃

י״א וַיְחִי־שֵׁ֗ם אַחֲרֵי֙ הוֹלִיד֣וֹ אֶת־אַרְפַּכְשָׁ֔ד חֲמֵ֥שׁ מֵא֖וֹת שָׁנָ֑ה וַיּ֖וֹלֶד בָּנִ֥ים וּבָנֽוֹת׃ {ס}

י״ב וְאַרְפַּכְשַׁ֕ד חַ֥י חֲמֹ֖שׁ וּשְׁלֹשִׁ֣ים שָׁנָ֑ה וַיּ֖וֹלֶד אֶת־שָֽׁלַח׃

י״ג וַיְחִי אַרְפַּכְשַׁד אַחֲרֵי֙ הוֹלִיד֣וֹ אֶת־שֶׁ֔לַח שָׁלֹ֥שׁ שָׁנִ֖ים וְאַרְבַּ֣ע מֵא֑וֹת שָׁנָ֔ה וַיּ֥וֹלֶד בָּנִ֖ים וּבָנֽוֹת׃ {ס}

י״ד וְשֶׁ֖לַח חַ֣י שְׁלֹשִׁ֔ים שָׁנָ֑ה וַיּ֖וֹלֶד אֶת־עֵֽבֶר׃

ט״ו וַיְחִי־שֶׁ֖לַח אַחֲרֵי֙ הוֹלִיד֣וֹ אֶת־עֵ֔בֶר שָׁלֹ֥שׁ שָׁנִ֖ים וְאַרְבַּ֣ע מֵא֑וֹת שָׁנָ֔ה וַיּ֥וֹלֶד בָּנִ֖ים וּבָנֽוֹת׃ {ס}

ט״ז וַיְחִי־עֵ֖בֶר אַרְבַּ֣ע וּשְׁלֹשִׁ֔ים שָׁנָ֑ה וַיּ֖וֹלֶד אֶת־פָּֽלֶג׃

י״ז וַיְחִי־עֵ֖בֶר אַחֲרֵי֙ הוֹלִיד֣וֹ אֶת־פֶּ֔לֶג שְׁלֹשִׁ֥ים שָׁנָ֖ה וְאַרְבַּ֣ע מֵא֑וֹת שָׁנָ֔ה וַיּ֥וֹלֶד בָּנִ֖ים וּבָנֽוֹת׃ {ס}

י״ח וַיְחִי־פֶ֖לֶג שְׁלֹשִׁ֣ים שָׁנָ֑ה וַיּ֖וֹלֶד אֶת־רְעֽוּ׃

י״ט וַיְחִי־פֶ֖לֶג אַחֲרֵי֙ הוֹלִיד֣וֹ אֶת־רְעֽוּ תֵּ֥שַׁע שָׁנִ֖ים וּמָאתַ֣יִם שָׁנָ֑ה וַיּ֖וֹלֶד בָּנִ֖ים וּבָנֽוֹת׃ {ס}

כ׳ וַיְחִי֙ רְעֽוּ שְׁתַּ֣יִם וּשְׁלֹשִׁ֔ים שָׁנָ֑ה וַיּ֖וֹלֶד אֶת־שְׂרֽוּג׃

כ״א וַיְחִי֙ רְעֽוּ אַחֲרֵי֙ הוֹלִיד֣וֹ אֶת־שְׂרֽוּג שֶׁ֥בַע שָׁנִ֖ים וּמָאתַ֣יִם שָׁנָ֑ה וַיּ֖וֹלֶד בָּנִ֖ים וּבָנֽוֹת׃ {ס}

כ״ב וַיְחִי֙ שְׂרֽוּג שְׁלֹשִׁ֣ים שָׁנָ֑ה וַיּ֖וֹלֶד אֶת־נָחֽוֹר׃

כ״ג וַיְחִי֙ שְׂרֽוּג אַחֲרֵי֙ הוֹלִיד֣וֹ אֶת־נָחֹ֔ור מָאתַ֥יִם שָׁנָ֖ה וַיּ֥וֹלֶד בָּנִ֖ים וּבָנֽוֹת׃ {ס}

כ״ד וַיְחִי֙ נָחֹ֔ור תֵּ֥שַׁע וְעֶשְׂרִ֖ים שָׁנָ֑ה וַיּ֖וֹלֶד אֶת־תָּֽרַח׃

כ״ה וַיְחִי֙ נָחֹ֔ור אַחֲרֵי֙ הוֹלִיד֣וֹ אֶת־תָּ֔רַח תְּשַׁע־עֶשְׂרֵ֥ה שָׁנָ֖ה וּמְאַ֣ת שָׁנָ֑ה וַיּ֖וֹלֶד בָּנִ֖ים וּבָנֽוֹת׃ {ס}

כ״ו וַיְחִי־תֶ֖רַח שִׁבְעִ֣ים שָׁנָ֑ה וַיּ֣וֹלֶד֮ אֶת־אַבְרָ֣ם אֶת־נָחֹ֔ור וְאֶת־הָרָֽן׃

כ״ז וְאֵ֣לֶּה֮ תֹּולְדֹת֒ תֶּ֣רַח תָּ֔רַח הוֹלִ֖יד אֶת־אַבְרָ֣ם אֶת־נָחֹ֑ור וְאֶת־הָרָ֣ן וְהָרָ֔ן הוֹלִ֖יד אֶת־לֽוֹט׃

כ״ח וַיָּ֥מָת הָרָ֖ן עַל־פְּנֵ֣י תֶּ֑רַח אֶ֥רֶץ מֽוֹלַדְתָּ֖ו בְּאֻ֥ור כַּשְׂדִּֽים׃

> **על פני תרח אביו.** בְּחַיֵּי אָבִיו. וּמִדְרַשׁ אַגָּדָה אוֹמֵר שֶׁעַל יְדֵי אֲבִיו מֵת; שֶׁקִּבֵּל תֶּרַח עַל אַבְרָם בְּנוֹ לִפְנֵי נִמְרוֹד עַל שֶׁכִּתֵּת אֶת צְלָמָיו, וְהִשְׁלִיכוֹ לְכִבְשַׁן הָאֵשׁ, וְהָרָן יוֹשֵׁב וְאוֹמֵר בְּלִבּוֹ אִם אַבְרָם נוֹצַחַ אֲנִי מִשֶּׁלּוֹ, וְאִם נִמְרוֹד נוֹצַחַ אֲנִי מִשֶּׁלּוֹ; וּכְשֶׁנִּצַּל אַבְרָם, אָמְרוּ לוֹ לְהָרָן מִשֶּׁל מִי אַתָּה? אָמַר לָהֶם הָרָן מִשֶּׁל אַבְרָם אֲנִי, הִשְׁלִיכוּהוּ לְכִבְשַׁן הָאֵשׁ וְנִשְׂרַף, וְזֶהוּ אוּר כַּשְׂדִּים (ב״ר). וּמְנַחֵם פֵּרֵשׁ אוּר – בִּקְעָה; וְכֵן בָּאֲרִים כַּבְּדוּ ה׳ (ישעיה כ״ד), וְכֵן מְאוּרַת צְפָעוֹנִי (שם י״א) כָּל חֹר וּבֶקַע עָמֹק קְרוּי אוּר׃

כ״ט וַיִּקַּ֤ח אַבְרָם֙ וְנָחֹ֔ור לָהֶ֖ם נָשִׁ֑ים שֵׁ֣ם אֵֽשֶׁת־אַבְרָ֗ם שָׂרָ֙י֙ וְשֵׁ֣ם אֵֽשֶׁת־נָחֹ֔ור מִלְכָּ֖ה בַּת־הָרָ֣ן אֲבִי־מִלְכָּ֑ה וַאֲבִ֖י יִסְכָּֽה׃

> **יסכה.** זוֹ שָׂרָה, עַל שֵׁם שֶׁסּוֹכָה בְּרוּחַ הַקֹּדֶשׁ וְשֶׁהַכֹּל סוֹכִין בְּיָפְיָהּ; וְעוֹד יִסְכָּה לְשׁוֹן נְסִיכוּת, כְּמוֹ שָׂרָה לְשׁוֹן שָׂרָרָה׃

ל׳ וַתְּהִ֥י שָׂרַ֖י עֲקָרָ֑ה אֵ֥ין לָ֖הּ וָלָֽד׃

ל״א וַיִּקַּ֤ח תֶּ֙רַח֙ אֶת־אַבְרָ֣ם בְּנֹ֔ו וְאֶת־לֹ֥וט בֶּן־הָרָ֖ן בֶּן־בְּנֹ֑ו וְאֵת֙ שָׂרַ֣י כַּלָּתֹ֔ו אֵ֖שֶׁת אַבְרָ֣ם בְּנֹ֑ו וַיֵּצְא֣וּ אִתָּ֗ם מֵאֻ֙ור כַּשְׂדִּ֔ים לָלֶ֖כֶת אַ֣רְצָה כְּנַ֑עַן וַיָּבֹ֣אוּ עַד־חָרָ֔ן וַיֵּשְׁבוּ־שָֽׁם׃

> **ויצאו אתם.** וַיֵּצְאוּ תֶּרַח וְאַבְרָם עִם לוֹט וְשָׂרַי׃

ל״ב וַיִּהְיוּ יְמֵי־תָ֖רַח חָמֵ֣שׁ שָׁנִ֑ים וּמָאתַ֣יִם שָׁנָ֔ה וַיָּ֥מָת תָּ֖רַח בְּחָרָֽן׃ {פ}

וימת תרח בחרן. לְאַחַר שֶׁיָּצָא אַבְרָם מֵחָרָן וּבָא לְאֶרֶץ כְּנַעַן, וְהָיָה שָׁם יוֹתֵר מִשִּׁשִּׁים שָׁנָה; שֶׁהֲרֵי כָּתוּב וְאַבְרָם בֶּן חָמֵשׁ שָׁנִים וְשִׁבְעִים שָׁנָה בְּצֵאתוֹ מֵחָרָן וְתֶרַח בֶּן שִׁבְעִים שָׁנָה כְּשֶׁנּוֹלַד אַבְרָם, הֲרֵי קמ״ה לְתֶרַח; כְּשֶׁיָּצָא אַבְרָם מֵחָרָן עֲדַיִן נִשְׁאֲרוּ מִשְּׁנוֹתָיו הַרְבֵּה, וְלָמָּה הִקְדִּים הַכָּתוּב מִיתָתוֹ שֶׁל תֶּרַח לִיצִיאָתוֹ שֶׁל אַבְרָם? שֶׁלֹּא יְהֵא הַדָּבָר מְפֻרָסָם לַכֹּל וְיֹאמְרוּ לֹא קַיֵּם אַבְרָם אֶת כִּבּוּד אָבִיו, שֶׁהִנִּיחוֹ זָקֵן וְהָלַךְ לוֹ, לְפִיכָךְ קָרָאוֹ הַכָּתוּב מֵת, שֶׁהָרְשָׁעִים אַף בְּחַיֵּיהֶם קְרוּיִים מֵתִים, וְהַצַּדִּיקִים אַף בְּמִיתָתָן קְרוּיִים חַיִּים, שֶׁנֶּאֱמַר וּבְנָיָהוּ בֶן יְהוֹיָדָע בֶּן אִישׁ חַי (שְׁמוּאֵל ב׳ כ״ג):

(**בחרן** הַנּוּ״ן הֻפּוּכָה לוֹמַר לְךָ, עַד אַבְרָם חָרוֹן אַף שֶׁל מָקוֹם):